Vrije Universiteit Brussel

Partnergeweld: de risicofactoren.

Eindwerk in de Rechtsgeleerdheid, Criminologische Wetenschappen
Student: Sharon Van Asbroeck
Promotor: Prof. Dr. L. Restiau
Opdrachtgever: Beweging tegen geweld - vzw Zijn
Academiejaar 2004-2005

WETENSCHAPSwinkel Brussel

Vrije Universiteit Brussel

Faculteit Rechtsgeleerdheid
2de licentie criminologische wetenschappen

Partnergeweld: de risicofactoren

Licentiaatverhandeling

Student: Sharon Van Asbroeck
2de licentie criminologie
Academiejaar 2004-2005
Promotor: Prof. Dr. Ludo Restiau
Opdrachtgever: Vzw ZIJN

DANKWOORD

Bij het maken van dit werk werd ik met raad en daad bijgestaan door mijn promotor, ik wil Prof. Dr. Ludo Restiau dan ook heel erg bedanken voor alle professionele hulp, ook voor het helpen zoeken naar respondenten. Ik dank mijn opdrachtgever, De Beweging tegen Geweld – Vzw ZIJN, omdat ze me bijstonden bij het maken van dit werk, omdat ze me hielpen om respondenten te vinden en voor de financiële steun. Mijn dank aan “Stichting Proticus” voor de ondersteuning via De Beweging tegen Geweld-vzw ZIJN.
Ik wil ook graag de wetenschapswinkel en in het bijzonder Céline De Munter en Edith Donders bedanken die me in contact brachten met mijn opdrachtgever en voor een goede communicatie zorgden tussen de drie partijen.

Uiteraard ben ik mijn respondenten enorm dankbaar, ondanks alle pijnlijke momenten, deden ze toch dapper hun traumatische verhaal.
Alle mensen die me hielpen in mijn zoektocht naar respondenten, namelijk Louis Goeschalckx van de Lokale Recherche zone MINOS, Stien Verwint van CAW De Kempen, Isabelle Ongenaert van CAW Stimulans, Willy De Bondt van Lokale Recherche zone Rupel, Lutgart en Koen van De Beweging tegen Geweld – Vzw ZIJN en Prof. Dr. Ludo Restiau. Ook wil ik de training Time-out bedanken voor de medewerking en wil ik veel sterkte toewensen aan heel het team, bedankt.

Daarbuiten zou ik graag mijn ouders willen bedanken voor alles wat ze voor me gedaan hebben, voor de kansen die ze me gaven om deze studies en dit werk te maken, voor alle steun en al het geduld dat ze met me gehad hebben. Ze hielpen mij erdoor als het moeilijk ging.
Ook mijn medestudenten en mijn beste vrienden zou ik graag bedanken, zonder hen had ik het niet zo goed gedaan.

Bedankt.

INHOUDSTAFEL

DEEL 1: LITERATUURSTUDIE 1

01 INLEIDING 1

02 PROBLEMATIEK 3

03 DEFINITIE 5
- A INTRAFAMILIAAL GEWELD 5
- B PARTNERGEWELD 5
- C TYPES PARTNERMISHANDELAARS 8
  - 1 ALGEMEEN AGRESSIEVE PARTNERMISHANDELAAR (PSYCHOPAAT / ANTISOCIALE PERSOONLIJKHEIDSSTOORNIS) 8
  - 2 OVERGEREMDE PARTNERMISHANDELAARS 9
  - 3 CYCLISCHE / EMOTIONEEL LABIELE PARTNERMISHANDELAARS (BORDERLINE) 9
  - 4 CONCLUSIE 10

04 ALGEMENE RISICOFACTOREN VOOR GEWELD 11
- A BIOLOGISCH 11
  - 1 NEUROLOGISCH 11
  - 2 GENETISCH 11
  - 3 EEN GESTOORDE HERSENFUNCTIE EN HORMONALE AFWIJKINGEN 12
- B SOCIOLOGISCH 12
  - 1 SOCIALE LEERTHEORIE 12
  - 2 FRUSTRATIE-AGRESSIETHEORIE 13
- C PSYCHOLOGISCH 14
- D ETIOLOGIE 15
- E GEESTESSTOORNISSEN 16
- F MIDDELENMISBRUIK 17
  - 1 ALCOHOL 17
  - 2 DRUGS 17
- G CONCLUSIE 18

05 RISICOFACTOREN DIE LEIDEN TOT PARTNERGEWELD 19
- A DIRECTE AANLEIDING VAN HET GEWELD (MICROGENESE) 19
  - 1 HOE EEN RUZIE KAN ESCALEREN? 19
  - 2 JALOEZIE 20
  - 3 ONVOORSPELBARE EN ONBELANGRIJKE ZAKEN 21
- B THEORIEËN 22
  - 1 DE FEMINISTISCHE THEORIE: GENDER 22
  - 2 THEORIE VAN DE GEWELDSCULTUUR 24
  - 3 EVOLUTIONAIRE THEORIE 24
  - 4 DE SOCIALE LEERTHEORIE 25
- C RISICOFACTOREN: DADERS EN SLACHTOFFERS 26
  - 1 ALCOHOL 26
  - 2 SLACHTOFFERSCHAP 27
  - 3 SOCIOCULTURELE FACTOREN 27
  - 4 PERSOONLIJKHEIDSKENMERKEN 28

5 Risicoplaatsen en risicomomenten 29
D Risicofactoren voor daders 30
1 De sekse van de dader 30
2 Pornografie 30
3 Testosteron en genen verspreiden 30
4 Hersenbeschadiging 31
E Risicofactoren voor slachtoffers 32
1 Vrouw zijn 32
2 Masochistische vrouwen 32
3 Zwakke vrouwen 33
4 De jaloezie was gegrond 33
5 Ze kiezen de verkeerde mannen, telkens opnieuw 33
6 Betere verbale vaardigheden 34
7 Sociale druk tot een partnerrelatie 35
F Conclusie 35

06 Vrouwelijke Mishandelaars en same-sex koppels 36
A Vrouwelijke mishandelaars 36
B Geweld in Same-sex couples 37

07 Hoe zijn de risicofactoren aan elkaar gelinkt? 39
A Cyclische Partnermishandelaar / Borderliner 39
1 Schaamte (rol van de vader) 39
2 Onveilige gehechtheid (rol van de moeder) 41
3 Het aanleren van geweldplegen 43
4 Dutton's conclusie 44
5 Opmerkingen 45
B Andere combinaties van factoren 45
1 Frustratie mishandelaar, provocatie mishandelde 45
2 Ecologische theorie 46
3 Het inleidende multivariate model 46
4 Het herziene multivariate model 47
C Conclusie 48

08 Waarom blijft het geweld duren? 49
A Afhankelijkheid 50
B Angst 50
C Hulpeloosheid 51
D Eenzaamheid en isolatie 51
E Schuldgevoel 52
F Kinderen 52
G Ontkenning 52
H A way of life 53
I Ze willen dat hij verandert 53
J Conclusie 53

Deel 2: Empirisch onderzoek 54

01 Onderzoeksopzet en methode 54
A Onderzoeksvragen en onderzoeksopzet 54

B KRITIEKEN 55
C RESPONDENTEN 56

02 AARD VAN HET GEWELD 58
A FINANCIEEL MISBRUIK 58
B PSYCHISCH GEWELD 58
C FYSIEK GEWELD 60
D SEKSUEEL GEWELD 60
E OMGEVINGSGERICHT GEWELD 61
F STALKING 61
G AUTOMUTULATIE 62
H PROFIELEN 62

03 VERSCHILLENDE RISICOFACTOREN 65
A RISICOFACTOREN SLACHTOFFERS 65
1 JEUGD 65
2 SOCIOCULTURELE FACTOREN 66
3 ANDERE RISICOFACTOREN 67
4 HOE LANG ZIJN ZE GEBLEVEN EN WAAROM? 67
B RISICOFACTOREN DADERS 69
1 JALOEZIE 69
2 JEUGD 70
3 PSYCHOPATHIE 70
4 ANDERE 70

04 HOE ZIJN RISICOFACTOREN AAN ELKAAR GELINKT? 71
A CASUS 1 71
B CASUS 2 72
C CASUS 3 73
D CASUS 4 73
E CASUS 5 74
F CASUS 6 75

05 CONCLUSIE 76

ALGEMENE CONCLUSIE 77

BIBLIOGRAFIE 79

DEEL 1: LITERATUURSTUDIE

01 INLEIDING

"One of the greatest contradictions of human nature is that some of the most personally injurious behaviors occur among loved ones."[1]

Raar dat mensen die van elkaar houden, elkaar pijn kunnen doen. Of toch niet? Maken we niet allemaal het vaakst ruzie met onze familieleden, onze partner of ons lief? We vinden het de moeite waard om met hen te discussiëren en te ruziën. Juist omdat we ze zo graag zien, kunnen ze ons het meest kwetsen, ons het meeste pijn doen.
Als mijn buurman me voorbij loopt zonder iets te zeggen, vind ik hem onbeleefd, ik denk: 'Die heeft een slechte dag', maar verder doet het me niets. Als mijn beste vriendin mij negeert, voel ik me verschrikkelijk verdrietig en gekwetst en vraag ik me af wat er aan de hand is. We zijn nog sneller gekwetst als het om onze geliefde gaat.
Met iemand samenleven, de huishoudelijke taken verdelen, kan soms voor conflicten zorgen. We vitten vaak op kleine dingen.
Het lijkt logisch dat we vaker gekwetst worden door en vaker ruzie maken met de mensen die we liefhebben. Maar wat brengt iemand zo ver dat hij zijn partner slaat, vernedert, seksueel misbruikt, onderdrukt of beledigt?
Dan vraag ik me af: 'What's love got to do with it?'

Door verschillende auteurs werden reeds een aantal factoren opgesomd die de kans op partnergeweld verhogen, zoals bijvoorbeeld slachtoffer geweest zijn van kindermishandeling in het gezin van herkomst. Toch zijn er veel slachtoffers van kindermisbruik die later niet gewelddadig zijn tegenover hun partner. Waarom leidt dit in sommige gevallen tot partnergeweld en in andere niet?
Eén factor is onvoldoende om partnergeweld te verklaren. Er moeten meerdere factoren aanwezig zijn.
Welke factoren hebben allemaal een invloed op partnergeweld? En welke link bestaat er tussen de verschillende factoren?

[1] X.B. ARRIAGA en S.OSKAMP, "The Nature, Correlates, and Consequences of Violence in Intimate Relationships", in X.B. ARRIAGA en S. OSKAMP, *Violence in Intimate Relationships*, Londen, Sage publications inc., 1999, p.3.

Bij de Beweging tegen Geweld – Vzw ZIJN stellen ze zich dezelfde vragen. In opdracht van deze beweging, die preventief en duidend optreedt tegen geweld en misbruik binnen elke vertrouwensrelatie, zodat de spiraal die van generatie op generatie wordt doorgegeven, doorbroken kan worden[2], schrijf ik dit werk.
Na samen te brainstormen hebben we het onderzoeksveld afgebakend tot partnergeweld, als een onderdeel van intrafamiliaal geweld.

Volgende onderzoeksvragen worden bestudeerd:

- Welke risicofactoren verhogen de kans op partnergeweld?
- Hoe zijn deze factoren aan elkaar gelinkt?

Om hierop een antwoord te kunnen formuleren, maak ik een uitgebreide literatuurstudie als ondersteuning voor het empirisch onderzoek.
In hoofdstuk twee bespreek ik de problematiek en het voorkomen van partnergeweld.
Vervolgens poog ik een definitie te geven van partnergeweld. Ik beschrijf wat in dit werk onder partnergeweld wordt verstaan.
De oorzaken van agressie en gewelddadig gedrag worden vermeld in hoofdstuk vier.
In hoofdstuk vijf wordt specifiek nagegaan welke factoren een groter risico vormen voor geweld binnen een partnerrelatie en tracht ik een antwoord te geven op mijn onderzoeksvragen.
Hoofdstuk 6 beschrijft kort de situatie wanneer het gaat om een vrouwelijke dader en om het geweld in homoseksuele of lesbische relaties.
De verschillende risicofactoren hebben op zich niet zoveel invloed, ze komen meestal voor in combinatie met andere factoren. In hoofdstuk zeven worden de factoren aan elkaar gelinkt.
Hoofdstuk acht geeft de redenen waarom slachtoffers van partnergeweld bij hun mishandelende partner blijven en soms jaren het geweld tolereren.

Na deze theoretische voorstudie laat ik slachtoffers van partnergeweld zelf aan het woord in deel 2. Ik neem kwalitatieve interviews af van zes slachtoffers om een beeld te krijgen van deze factoren in de realiteit.

Het doel van dit onderzoek is de Beweging tegen Geweld – Vzw ZIJN van dienst zijn en daarmee ook alle slachtoffers en daders van geweld binnen een partnerrelatie.

[2] Uit de brochure van Vzw ZIJN. Zie Bijlage 1.

02 PROBLEMATIEK

"Huiselijk geweld is taboe. Geliefden, ouders en kinderen behoren elkaar niet te slaan, te schoppen of seksueel te misbruiken."[3]

Veel auteurs trachten een cijfer te geven om de omvang en de ernst van het probleem te duiden. In Nederland bijvoorbeeld wees een onderzoek uit dat bijna de helft van alle Nederlanders (45%) ooit slachtoffer is geweest van huiselijk geweld. Als we enkel naar partnergeweld kijken, zou één vrouw op vijf ooit mishandeld zijn door haar partner.[4] Dit cijfer is dramatisch hoog en dan gaat het hier enkel om vrouwen die door hun mannelijke partners worden mishandeld, een vrouw die haar man slaat of homokoppels die elkaar mishandelen zijn niet opgenomen in dit cijfer.

In The National Crime Victim Survey in Engeland is het nog erger, daar melden meer dan 50 % van alle koppels dat er ten minste één maal geweld heeft plaatsgevonden binnen hun relatie.[5]

Jef Vermassen vermeldt in zijn boek dat partnerdoding het meest voorkomende levensdelict is. Partnergeweld mag dus niet onderschat worden. Het kan soms uitdraaien op een moord. We zouden thuis het meeste risico lopen om vermoord te worden. De voorstelling van het levensbeschermende gezin versus de levensbedreigende buitenwereld is pure romantiek. Dit beantwoordt niet aan de werkelijkheid. Tragisch genoeg is de plek waar we ons het veiligst voelen juist de meest onveilige plek.[6] Het veilige gevoel dat we thuis hebben, lijkt dus een illusie. Of partnerdoding het meest voorkomende levensdelict is, wordt toch betwist, volgens bepaalde statistieken komt roofmoord op de eerste plaats.[7]

De cijfers zijn dus erg uiteenlopend. Het hangt ervan af hoe partnergeweld of intrafamiliaal geweld geoperationaliseerd wordt. Wat valt onder intrafamiliaal geweld, wat onder partnergeweld? Welke handelingen neemt de onderzoeker op in zijn onderzoek?

---

[3] R. VAN DAALEN en C. BIJLEVELD, "Discussie. Huiselijk geweld", *Tijdschrift voor criminologie* 1998, vol.40, p.60.
[4] M. VAN RAPPARD, *Tot hier en niet verder, verzet van mishandelde vrouwen*, Baarn, Ambo, 1988, p.13.
[5] N.A. JACKSON en G.C. OATES, *Violence in initmate relationships, examining sociological and psychological Issues*, Boston, Butterworth-Heinemann, 1998, p.123.
[6] J. VERMASSEN, *Moordenaars en hun motieven, monsters of mensen?*, Antwerpen, Meulenhoff / Manteau, 2004, p.161-162.
[7] L. RESTIAU, *cursus Forensische Psychiatrie*, 2005, mondelinge mededeling.

Deze cijfers moeten met een korrel zout genomen worden, intrafamiliaal geweld is immers onmeetbaar. Het geweld speelt zich af in intieme relaties, achter gesloten deuren, waardoor het moeilijk zichtbaar is. Intrafamiliaal geweld telt een hoog dark number. Het probleem is dus groter dan we denken, we mogen het niet onderschatten.
Onderzoek hiernaar wordt gehinderd door de verborgenheid van het geweld. Juist die onzichtbaarheid, sprak me aan. Het feit dat we de mensen die we het liefste zien zoveel pijn kunnen doen, wakkerde mijn interesse voor het fenomeen nog meer aan.

03 DEFINITIE

a INTRAFAMILIAAL GEWELD

In de literatuur heeft men het vaak over huiselijk geweld. Deze term is echter verouderd, men verkiest nu 'intrafamiliaal geweld'. Beide termen drukken hetzelfde uit. Een eenduidige definitie geven, is heel moeilijk.
Handelingen die bij de ene auteur wel als mishandeling worden gezien, vindt een andere auteur er volledig buiten vallen. Intrafamiliaal geweld omvat kindermishandeling, incest en partnergeweld.
Men moet opletten dat er niet te veel handelingen onder intrafamiliaal geweld terecht komen. Een 'pedagogische' tik bijvoorbeeld is onverantwoord, maar als men deze handeling mee als kindermishandeling definieert, komt er haast in elk gezin kindermishandeling voor.
Iedereen is in zijn eigen huis wel eens geslagen, zo niet door een vader of moeder, dan wel door een broer of zus[8].

Het gaat om geweld dat door iemand uit de huiselijke kring van het slachtoffer is gepleegd.
"Intrafamiliaal geweld is elk dwingend en/of intimiderend gedrag dat vertoond wordt tegenover een gezins- of familielid of (ex-)intieme partner, én waarbij dit dwingend en/of intimiderend gedrag gepaard gaat met geweld of bedreiging of dreiging met geweld en een langdurige relationele invloed heeft."[9]

b PARTNERGEWELD

Partnergeweld is een onderdeel van intrafamiliaal geweld.
Het deviant karakter van partnergeweld is relatief, zowel in tijd als in ruimte. Vroeger aanvaardde men dat een man zijn vrouw en kinderen sloeg. In sommige culturen of sommige godsdiensten, zoals de islam, wordt partnergeweld nog steeds aanvaard.
Zelfs in België werd partnergeweld pas in 1997 strafbaar gesteld. Daarvoor werd het gezien als een private aangelegenheid. Partnergeweld ís een misdrijf, en moet beschouwd worden als een maatschappelijk probleem.

[8] R. VAN DAALEN en C. BIJLEVELD, *l.c.*, p.59.
[9] Omzendbrief nr. 46/2004 van 4 mei 2004, Parket van de procureur des konings te Antwerpen, p.1.

In 1997, werd bij artikel 410 van het Strafwetboek een alinea toegevoegd. Er geldt een strafverzwaring wanneer: *'in de gevallen omschreven in de artikelen 398 tot 405 (…) de schuldige de misdaad of het wanbedrijf heeft gepleegd tegen zijn echtgenoot of de persoon met wie hij samenleeft of samengeleefd heeft en een duurzame affectieve en seksuele relatie heeft of gehad heeft.'* [10]

Het slaat enkel op de strafbare feiten bedoeld in de artikelen 398 tot 405 van het strafwetboek, dit zijn de feiten gegroepeerd onder de titel 'Opzettelijk doden, niet doodslag genoemd, en opzettelijke toebrengen van lichamelijk letsel'. Hierbij wordt dus enkel rekening gehouden met fysiek geweld, elke vorm van psychisch geweld wordt, spijtig genoeg, niet in acht genomen.

Partnergeweld kan verschillende vormen aannemen[11]:

- fysiek (lichamelijk) geweld
- seksueel geweld
- geestelijk (psychisch) geweld
- structureel geweld
- omgevingsgericht geweld

Er is sprake van fysiek geweld als de dader, met de intentie om het slachtoffer te verwonden, direct of indirect het lichaam van het slachtoffer raakt. Hij kan slaan, schoppen, duwen of een wapen gebruiken.[12] Sommige mensen mishandelen hun partner emotioneel, door hen te domineren, te isoleren, te vernederen, uit te schelden of te kleineren. De mishandelaar ondermijnt de bestaande sociale ondersteuning, de verbinding met de vroegere identiteit en ten slotte de verbinding met de huidige identiteit.[13]

Onder seksueel geweld verstaan we ongewild seksueel contact, verkrachting en aanranding.[14] Ook het betasten of tonen van geslachtsorganen behoren tot seksueel geweld.[15]

Omgevingsgericht geweld omvat het mishandelen en doden van huisdieren, het beschadigen van persoonlijke eigendommen, bedreigen van derden en economisch geweld.[16] Economisch geweld, financieel of materieel misbruik, uit zich vooral in het controleren van uitgaven.[17]

[10] Art. 410 Sw.
[11] Parket van de procureur des konings te Antwerpen, *Draaiboek intrafamiliaal geweld*, 4 mei 2004, p.15.
[12] B.M.W.A. BEKE en M. BOTTENBERG, *De vele gezichten van huiselijk geweld, aard, omvang en achtergronden*, Amsterdam, B.V. Uitgeverij SWP, 2003, p16.
[13] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *De partnermishandelaar, een psychologisch profiel*, Houten, Bohn Stafleu Van Loghum, 2000, p.51.
[14] B.M.W.A. BEKE en M. BOTTENBERG, *o.c.*, 2003, p16.
[15] Parket van de procureur des konings te Antwerpen, *Draaiboek intrafamiliaal geweld*, 4 mei 2004, p.15.
[16] *Ibid.*, p.15.
[17] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, p.43-44.

Structureel geweld houdt ongelijke machtsverhoudingen in stand en verkleint de kans om te ontsnappen uit een gewelddadige relatie.[18] Men krijgt maatschappelijk minder kansen.

In de meeste gevallen komen er meerdere van deze vormen voor. Het gaat zelden om slechts één enkele vorm van partnergeweld. Zo staan emotionele en fysieke mishandeling duidelijk met elkaar in verband. Beide zijn gebaseerd op de behoefte aan controle en overheersing van de ander. Voorvallen van lichamelijk geweld liggen in tijd soms ver uit elkaar, mentaal geweld daarentegen blijft daartussen voortduren.[19]

Van deze vormen is fysiek geweld het best meetbaar. Blauwe plekken of kneuzingen, geroep of gegooi met voorwerpen is beter zichtbaar dan mentaal geweld. Wanneer spreekt men van mentaal geweld? Het is moeilijk te duiden, maar daarom niet minder gevaarlijk. Met woorden kan men het hardste kwetsen. Men kan mensen (slachtoffers van psychisch geweld) zo ver drijven dat ze hun partner doden. Daders van partnerdoding komen vaak met hetzelfde verhaal, het doden gebeurde meestal in dezelfde omstandigheden. Vermassen zegt dat veel van zijn cliënten hun partner niet wensten te doden, hun partner moest enkel zwijgen.[20] In deze situaties worden de vernederingen, de ruzies en de scheldpartijen het slachtoffer te veel, hij kan het niet meer aan, vindt geen uitweg meer. Het slachtoffer van het verbale geweld doodt zijn partner en wordt op slag een dader van een levensdelict.

Het gaat dus om al deze vormen van geweld tussen partners. Maar wat verstaat men onder 'partners'? Niet alleen wettelijke echtgenoten zijn partners, ook samenwonenden of koppels die nog niet samenwonen, worden als partners omschreven (*dating violence*).
Ook in de wet hanteert men deze brede definitie van partners:
".. zijn echtgenoot of de persoon met wie hij samenleeft of samengeleefd heeft en een duurzame affectieve en seksuele relatie heeft of gehad heeft."[21]
Alle koppels, zelfs koppels van hetzelfde geslacht, alsook ex-partners en partners die uit de echt gescheiden zijn, worden in de wet opgenomen. Toch moeten de partners samenleven of samengeleefd hebben, 'dating violence' wordt door de wet niet verzwarend gesanctioneerd.

[18] www.hirpandora.be, 8 februari 2005.
[19] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, p.44.
[20] J. VERMASSEN, *o.c.*, p.145-153.
[21] Wet 24 november 1997 strekkende om het geweld tussen partners tegen te gaan, *B.S.* 6 februari 1998, 3353.

Omdat partnergeweld zich het meest uit via een man die zijn vrouw slaat, wordt naar vrouwenmishandeling het meeste onderzoek gedaan. De risicofactoren kunnen verschillen naargelang het om vrouwelijke daders of mannelijke daders gaat. Ook de risicofactoren die leiden tot partnergeweld bij same-sex koppels verschillen van de risicofactoren bij partners met een verschillend geslacht.
Omdat deze ook moeilijker te vinden zijn, wordt hier minder vaak onderzoek naar gedaan. In mijn literatuurstudie voorzie ik voor deze categorieën een afzonderlijk stuk.

c TYPES PARTNERMISHANDELAARS

In de literatuur wordt er meestal een onderscheid gemaakt tussen drie verschillende types partnermishandelaars:

- Algemeen agressieve type (Psychopaat en antisociale persoonlijkheidsstoornis)
- Neurotisch-geremde type
- Cyclische type (Borderline persoonlijkheidsstoornis)

Het geweld neemt andere vormen aan naargelang om welk type het gaat.

1 ALGEMEEN AGRESSIEVE PARTNERMISHANDELAAR (PSYCHOPAAT / ANTISOCIALE PERSOONLIJKHEIDSSTOORNIS)

Deze mensen vertonen antisociaal gedrag en hebben een voorgeschiedenis van criminele feiten. Psychopaten missen een emotioneel reactievermogen, ze hebben geen geweten. Ze zijn vaak gewelddadig zowel tegenover anderen als tegenover hun partners. Het gevolg is dat ze niet omkijken en nooit leren uit hun fouten.[22]
Algemeen agressieve partnermishandelaars zien geweld als een toepasselijk antwoord op elke provocatie.[23]

Hare formuleerde diagnostische criteria voor psychopathie, enkele daarvan zijn: rad van tong, oppervlakkige charme, overschatte zelfwaarde, behoefte aan stimulatie, neiging tot verveling, pathologisch liegen, commanderend manipulatief, gebrek aan wroeging en schuld, ongevoelig en gebrek aan empathie, promiscue

[22] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, p.45-48.
[23] J.L. JASINSKI en L.M. WILLIAMS (ed.), *Partnerviolence: a comprehensive Review of 20 years of Research*, Londen, Sage publications inc., 1998, p.12.

seksueel gedrag, korte seksuele relaties, snel veranderen van job, gedragsproblemen op jonge leeftijd, impulsief, …[24]

2 OVERGEREMDE PARTNERMISHANDELAARS

In psychologische tests vertonen deze partnermishandelaars een sterk profiel van vermijding en passieve agressiviteit. Hun woede wordt meestal opgebouwd door frustratie over uitwendige gebeurtenissen. Deze woede kan plotseling uitbarsten en ontaarden in geweld. Er bestaan twee soorten geremde mannen. Het actieve type is een 'control freak' met een extreme behoefte om te domineren. Hun partners beschrijven hen als angstvallig, precies, perfectionistisch en overheersend. Het passieve type houdt afstand van hun partner en de echtparen ruziën gewoonlijk over het wel of niet bereiken van emotioneel contact.

Ze scoren hoog op dominantie en isolering, ze controleren de sekserollen, eisen onderdanigheid en isoleren hun partner van anderen. Het emotionele misbruik omvat verbale aanvallen, en de weigering een emotionele toevlucht te zijn. Het doel is hun partner te dwingen tot onderwerping. Ze gebruiken hiervoor een speciale strategie: ze ondermijnen de bestaande sociale ondersteuning, de verbinding met de vroegere identiteit en ten slotte de verbinding met de huidige identiteit. Dit is een briljante uitvoering van hersenspoeltechnieken. Eerst mogen ze niet meer omgaan met vrienden en familie, ze verbreken elk contact. Soms gaat het zo ver dat ze verhuizen naar een dorp ver weg van hun vrienden en familieleden. Daarna moeten ze hun job opgeven. En tenslotte wordt hen verweten dat ze niets waard zijn, lelijk en onaantrekkelijk zijn. Ze zijn te dom om iets te bereiken. Soms gaat het zo ver dat ze zelfs overzichten moeten maken van alle kosten die voor het huishouden gemaakt zijn.[25]
Dit type wordt ook soms 'Family only' genoemd. Hun communicatievaardigheden en sociale vaardigheden zijn miniem en ze zijn erg afhankelijk van hun partners.[26]

3 CYCLISCHE / EMOTIONEEL LABIELE PARTNERMISHANDELAARS (BORDERLINE)

Dutton ontdekte via projectietests dat gewelddadige mannen invloed op anderen willen hebben, vooral op hun intieme partner. Dutton toonde video's waarin de vrouw de situatie beheerste en emotioneel afstand nam. Gewelddadige mannen zagen hierin meer verlating en reageerden met meer angst en boosheid op wat ze meenden te zien.

[24] R.D. HARE, *Psychopathy: theory and research*, New York, Wiley, 1970, p. 52.
[25] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, 2000, p.48-51.
[26] J.L. JASINSKI en L.M. WILLIAMS (ed.), *o.c.*, 1998, p.11.

Ze ervaren gevoelens van razernij en jaloezie. Deze mishandelaars hebben last van cyclische stemmingen die als eb en vloed op en neer golven.
Ze zijn enorm creatief in hun verbale mishandeling. Soms maken ze minachtende opmerkingen over haar kwaliteiten als moeder, soms over haar als werknemer. Ze hebben de behoefte om andere mensen beschaamd te maken en te vernederen, om zo hun eigen schaamte en vernedering uit te wissen. Ze weten meestal hoe hard ze moeten slaan om hun partner bang te maken en te intimideren zonder blauwe plekken achter te laten.[27]
De 'cycle' omvat periodes van opgebouwde spanning gevolgd door fysiek geweld. Daarna toont de mishandelaar berouw en heeft hij een relatief kalme periode.[28] [29]

Aangezien deze mishandelaars een persoonlijkheidsstoornis hebben, worden ze ook wel 'borderline batterers' genoemd. Ze plegen mentaal, seksueel en fysiek geweld en hebben moeilijkheden om hun explosieve woede te controleren, vooral woede tegenover hun partner.[30]
Borderline kenmerkt zich door instabiliteit, impulsiviteit, stemmingswisselingen, zwart-wit denken, extreme angst om verlaten te worden, opzettelijke zelfverwonding (automutilatie), suïcide, identiteitsproblemen, dissociatieve verschijnselen, psychotische verschijnselen, ...[31]

4 CONCLUSIE

Voor deze verschillende vormen van partnermishandelaars gelden andere risicofactoren, sommige factoren overlappen, anderen niet. Toch wordt er in de literatuur meestal geen onderscheid gemaakt, enkel Dutton beschrijft risicofactoren die gelden voor één specifiek type, de cyclische mishandelaar, de borderliner (infra, 39).
De algemeen agressieve partnermishandelaar gebruikt niet enkel geweld tegen zijn intieme partner, maar ook tegen anderen. Uiteraard vormt de mentale stoornis, namelijk psychopathie, een verklaring op zich voor het vertonen van gewelddadig gedrag.

[27] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, p.51-55.
[28] J.L. JASINSKI en L.M. WILLIAMS (ed.), *o.c.*., 1998, p.3.
[29] Zie bijlage 2.
[30] X.B. ARRIAGA en S. OSKAMP (ed.), Londen, Sage publications inc., 1999, p.46-47.
[31] Nationaal Fonds Geestelijke Volksgezondheid (NFGV), *Brochure Borderline, als het evenwicht zoek is*. Zie Bijlage 3.

04 ALGEMENE RISICOFACTOREN VOOR GEWELD

"Geweld is elke handeling of dreiging ermee die het zelfbeschikkingsrecht, de zelfontplooiing en de lichamelijke, geestelijke en seksuele integriteit van personen aantast."[32]

Doorheen de geschiedenis zijn er verschillende oorzaken voor geweld geformuleerd en werden er verschillende theorieën ontwikkeld. Ik tracht hieronder de belangrijkste oorzaken weer te geven.

a BIOLOGISCH

1 NEUROLOGISCH

McLearn zegt dat de mens over een "neurologische machine" beschikt. Als mensen in een bedreigende situatie terecht komen kunnen er chemische stoffen vrij komen, waaronder hormonen en neurotransmitters. Dit veruiterlijkt zich in een agressieve reactie.

Wentholt voegt hieraan toe dat niet elke persoon in eenzelfde situatie deze processen doormaakt, het is afhankelijk van hoe men de situatie zelf interpreteert. Enkel bij de mensen die ze als bedreigend ervaren, worden de chemische processen in werking gezet[33].

2 GENETISCH

Familie-, tweeling- en adoptieonderzoek heeft aangetoond dat antisociaal gedrag en delinquent gedrag erfelijk zijn en een genetische basis hebben. Behalve de genetische aanleg speelt ook de omgeving een rol. De relatie tussen hersenen en gedrag moet altijd geplaatst worden in een sociale omgeving[34].

Genetische invloeden zijn slechts invloeden, tendensen die de ontwikkeling in een bepaalde richting duwen. Genetische beïnvloeding bestaat, maar genen bepalen

[32] Definitie Vzw ZIJN.
[33] L.J.M. D'ANJOU, "Agressie", *Justitiële verkenningen* 1976/20, p. 372-373.
[34] J.A. SERGEANT en W. DE VENTE, "Neuropsychologische factoren bij gewelddadig gedrag", in R. LOEBER, N.W. SLOT en J.A. SERGEANT, *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie: omvang, oorzaken en interventies*, Houten, Bohn Stafleu Van Loghum, 2001, p. 173-174.

niet iemands lot, de omgeving is ook nodig voor de ontwikkeling. Er bestaan geen 'genen voor agressie'[35].
"Er is geen criminaliteitsgen. Er bestaat wel een zekere erfelijke invloed, maar die komt niet noodzakelijkerwijze tot uiting."[36]

3 EEN GESTOORDE HERSENFUNCTIE EN HORMONALE AFWIJKINGEN

Stoornissen die met ernstige gedragsafwijkingen in verband worden gebracht zijn het frontaalkwabsyndroom en hypoglycemie. Vroeger werd de lobotomieoperatie toegepast om ernstige vormen van agressiviteit te bestrijden, dit is een grove ingreep die aantoont dat de wijze waarop hersenen functioneren een directe invloed kan hebben op dergelijk gedrag.
Epilepsie werd ook in dit verband genoemd. Er wordt vaak gewezen op de gevaarlijkheid van epilepsiepatiënten. Maar het staat ter discussie of er wel zoiets als 'het epileptische karakter' bestaat.
Men kan concluderen dat agressief gedrag nooit een monocausaal gevolg is van de turbulente elektrische ontladingen in cerebro, maar dat agressiviteit van andere, psychologische en sociale factoren afhankelijk is[37].

b SOCIOLOGISCH

1 SOCIALE LEERTHEORIE

De leertheorie verklaart dat de drang tot agressie kan aangeleerd worden[38].
Er worden elk jaar duizenden moorden gepleegd op TV en populaire actie- en avonturen films tonen veel geweld, sterfte en verminking. Het observationeel leeraspect van aanwinst blijft één van de belangrijkste bijlagen van de sociale leertheorie. De leertheorie werd vaak gebruikt om te betwisten dat televisie agressie kan bevorderen. Mannen die gewelddadige televisie hebben gekeken, zouden meer kans hebben om veroordeeld te worden voor een ernstig crimineel delict wanneer ze dertig zijn. Maar getuige zijn van intrafamiliaal geweld tussen de ouders heeft een invloed die verder gaat dan het onpersoonlijke geweld op TV.

[35] C.S. BERGEMAN en A.D. SEROCSYNSKI, "Genetic and Environmental Influences on Aggression and Impulsivity", in M. MAES en E.F. COCCARO (ed.), *Neurobiology and clinical views on aggression and impulsivity*, Chichester, John Wiley & Sons Ltd, 1998, p.65.
[36] A. RAINE, *The psychopathology of crime*, San Diego, Academic Press, 1993, p.48-53.
[37] A.P. DE BOER, *Partnerdoding, een empirisch forensisch-psychiatrisch onderzoek*, Arnhem, Gouda Quint bv., 1990, p. 12-13.
[38] L.J.M. D'ANJOU, *l.c.*, p. 370-371.

Murray A. Straus en zijn collega's vonden in hun nationale enquête dat mannen die gezien hadden hoe hun ouders elkaar aanvielen, drie maal zoveel kans maken om later hun vrouw te mishandelen[39].

De mens leert een bepaalde oplossing te vinden voor problemen als angst en frustratie. Soms is die oplossing gewelddadig gedrag.
Sommige vormen van geweld worden zelfs gerechtvaardigd in onze cultuur of andere culturen. Bijvoorbeeld oorlog tussen naties is een legitieme vorm van geweld. Oorlogsmateriaal treft men vaak aan in de vorm van kinderspeelgoed[40]. Kinderen leren zo al spelend vechten en schieten, ze leren al spelend agressief gedrag.

2 FRUSTRATIE-AGRESSIETHEORIE

De frustratie-agressietheorie gaat ervan uit dat agressie altijd een gevolg is van frustratie. Er wordt gebruik gemaakt van volgende hypothese: het voorkomen van agressief gedrag veronderstelt altijd de aanwezigheid van frustratie. En omgekeerd: als er frustratie bestaat leidt het tot enige vorm van agressie[41].
De term frustratie verwijst naar een storing binnen doelgerichte activiteiten. Interne conflicten kunnen een dergelijke storing veroorzaken, maar het is toch nuttig een onderscheid te maken tussen zelf veroorzaakte en niet zelf veroorzaakte frustratie. Er kwam veel kritiek op deze hypothese, want niet alle agressie zou het gevolg zijn van frustratie en sommige auteurs zeggen dat niet elke frustratie de agressie verhoogt.[42]
De hypothese zou enkel kloppen als het aangeleerd is om op frustratie met agressie te reageren. Personen die geleerd hebben op bepaalde situaties te reageren met agressief gedrag, bezitten een lagere frustratiedrempel. Ze gaan bepaalde situaties sneller als bedreigend ervaren en hierop reageren met agressief gedrag. In dit leerproces is de omgeving van een persoon enorm belangrijk.[43]

Berkowitz heeft dit model genuanceerd. Frustratie leidt tot woede (anger), als er dan een uitlokkende factor aanwezig is, leidt dit tot agressie. Bij frustratie ontstaat er een negatief affect, een arousal (een cognitieve en fysiologische opwinding) leidt tot een gedragsreactie, soms woede en agressie. Slecht 10% van de woede

[39] D.G. DUTTON, *The abusive Personality, violence and control in intimate relationships*, Londen, The Guilford Press, 1998, p.34-35.
[40] M.E. WOLFGANG, "Gewelddadig gedrag", *Justitiële verkenningen* 1976/20, p.375-376.
[41] J. DOLLARD, N.E. MILLER en L.W. DOOB e.a., *Frustration and aggression*, New Haven, Connecticut, Yale University Press, 1957, p.1.
[42] L. BERKOWITZ, *Aggression: A Social Psychological Analysis*, Londen, McGraw-Hill Company, 1962, p. 48.
[43] L.J.M. D'ANJOU, *l.c.*, p. 371-372.

wordt omgezet in fysiek geweld. Er kan dus gesteld worden dat een negatief affect geïnterpreteerd als woede, bij provocatie soms tot agressie leidt.[44]

c PSYCHOLOGISCH

In het begin van de twintigste eeuw is er een verandering in het denken opgetreden. De aandacht verschuift van theorieën omtrent aangeleerd gedrag naar theorieën omtrent aangeboren gedrag.

Er is onderzoek verricht naar het agressieve instinct van dieren, dat aangeboren zou zijn. Aangezien wij van dieren afstammen, denkt men dat agressie ook bij ons aangeboren is.
Er wordt geloofd dat mannen agressiever zijn van vrouwen. Dat agressief gedrag geassocieerd wordt met het Y chromosoom, zou hiervoor een verklaring kunnen vormen. Maar dit wordt enorm betwist.[45]
Het zou eerder gaan om afwijkingen in de mannelijke chromosomen. 1 op 3000 mannen heeft een afwijking in de chromosomen. Een normaal paar chromosomen bij een man bestaat normalerwijze uit één X en één Y chromosoom en mannen met dubbele Y chromosoom zouden dan als meer gewelddadig worden aanzien. Toch moet men oppassen om deze conclusie te trekken want meer dan 95% van de gedetineerden waren geen XYY mannen en het is ook niet zeker dat alle XYY mannen tekenen van agressie tonen.[46]

Freud formuleert in 1920 een drifttheorie waarbij hij gebruik maakt van levens- en doodsdriften. Zowel maatschappelijke (extreme destructiviteit ten tijde van de Eerste Wereldoorlog) als klinische factoren (herhalingsdwang: dromen over de trauma's) spelen hierin een rol. Als therapeut ziet men niet tot welke wensvervulling deze pijnlijke dromen zouden kunnen bijdragen. Om dit te verklaren, beroept Freud zich op de doodsdriften (destructieve driften), waartegenover hij de levensdriften (constructieve driften) plaatst.[47]
Agressief gedrag wordt volgens hem veroorzaakt door de interactie tussen deze twee.[48]

---

[44] L. Restiau, *cursus Forensische psychiatrie* 2004-2005.
[45] A.F. GREENE, "Biological Perspectives on Violence Against Women", in M. HARWAY en J.M. O'NEIL (red.), *What causes men's violence against women?*, California, Sage Publications, Inc., 1999, p.53.
[46] J.H. GOLDSTEIN, *Aggression and crimes of violence,* New York, Oxford University Press Inc., 1975, p. 4-11.
[47] P. MEURS, G. CLUCKERS en J. CORVELEYN,"Freuds ambivalentieconcept (1916-1940), *Tijdschrift voor psychoanalyse* 2001, vol 7, nr. 2 en 4.
[48] J.H. GOLDSTEIN, *o.c.*., 1975, p. 4-11.

Freud en zijn volgelingen zagen vijandige acties alsof ze door een constant stuwende kracht werden aangespoord. De energie van deze kracht moet op één of andere manier worden vrijgegeven. Freud denkt dat deze energie van het doodsinstinct komt.[49]

Het driftmatige in de mens is door de psychoanalyse altijd onder de vorm van dualiteit voorgesteld, waaraan Freud de dualiteit van liefde/haatgevoelens terugkoppelt. Zo komen we bij de gevoelsambivalentie. Liefdesvuur heeft een positieve, constructieve connotatie maar ook een negatieve, destructieve. Freud heeft deze dualiteit van de liefde omschreven door te spreken over de 'negatieve factor van de liefde'. Hij vermoedt hiervan een verband met de agressieontwikkeling. Hij kent het wezen van de liefde nog te weinig. Om de negatieve factor in de liefde te verklaren, moet hij nog een hele weg gaan. Freud geeft ook alledaagse voorbeelden van het samenspel van liefde en haat. Het is geen ongewoon gegeven. In de neurosen staan liefde en haat chronisch naast elkaar: de sterke liefde is een voorwaarde voor de verdringing van de vijandigheid. In perversies is er geen gelijkwaardige verwevenheid, hier gaat het om een destructief samenspel, het libido staat dan ten dienste van het sadisme.[50]

Deze theorie wordt weerlegt: agressie zou geen universeel gegeven zijn en kan dus ook niet aangeboren zijn. Er wordt opnieuw gewezen op het belang van leerprocessen, waardoor de aandacht weer verspreid wordt tussen aangeleerde en aangeboren theorieën.[51]

Men kan nooit een theorie uitsluiten, omgevingsfactoren bijvoorbeeld spelen een even grote rol als het instinct en andere uitlokkende factoren.[52]

d ETIOLOGIE

Konrad Lorenz vergeleek de agressie en het remmingsmechanisme van dieren met dat van mensen. Vechtende dieren van eenzelfde soort verwonden of doden elkaar zelden of nooit. Ratelslangen bijten elkaar nooit tijdens gevechten. Giraffen zouden elkaar kunnen doodtrappen, toch gebeurt dat nooit. Duiven daarentegen zijn enorm agressief. Er bestaat een verband tussen het remmingsmechanisme

[49] L. BERKOWITZ, *Aggression: A Social Psychological Analysis*, Londen, McGraw-Hill Book Company, 1962, p.23-24.
[50] P. MEURS en G. CLUCKERS, "Het vuur van de liefde, drift, seksualiteit en gevoelsambivalentie", in…, p.83-86.
[51] L.J.M. D'ANJOU, *l.c.*, p. 370.
[52] L.J.M. D'ANJOU, *l.c.*, p. 373-374.

en de wapenuitrusting. Dieren die sterke lichamelijke wapens bezitten kennen een groter remmingsmechanisme op hun agressie dan dieren met zwakke lichamelijke wapens. Oorspronkelijk behoorde de mens tot het laatste, ze moesten zichzelf verdedigen met de handen. Door ons verstand zijn we wetenschap, kunst, maar ook wapens gaan ontwikkelen. Maar problematisch genoeg hinkt het remmingsmechanisme na op deze evolutie. Omdat we gebruik maken van wapens die op afstand werken, is de rem op de agressie nog verslapt. Het geweld is onpersoonlijk, waardoor we gemakkelijker geweld gaan gebruiken. Een jager kan van op afstand zijn prooi neerschieten, maar zou het beest nooit de nek durven omdraaien. Onze mogelijkheden zijn uitgebreid maar ons remmingmechanisme is blijven hangen[53].

e GEESTESSTOORNISSEN

Een gedwongen opname neemt aan dat geesteszieken gevaarlijker zijn dan normale mensen. De patiënt die een gevaar vormt voor zichzelf of voor zijn omgeving kan tegen zijn wil worden opgenomen in een psychiatrische instelling. De wetgever gaat hier uit van een gevaarlijkheid die voortvloeit uit de geestesziekte. Toch is er nooit een direct verband tussen een geestesziekte en gevaarlijkheid aangetoond.
In twee Amerikaanse studies werd gevonden dat bij personen die voor ernstige misdrijven waren veroordeeld bepaalde psychiatrische ziekten frequent voorkwamen. Het ging vooral om psychopathie, alcoholisme en drugverslaving. Het aantal gevallen schizofrenie, manisch depressieve psychose of organisch cerebrale stoornissen was echter niet hoger dan bij de rest van de bevolking.
Maar een studie in Duitsland toont aan dat in een groep wegens moord veroordeelden, juist meer schizofrenie werd vastgesteld. Het is dus weer niet mogelijk om een eenduidige conclusie te trekken ten aanzien van de relatie tussen psychiatrische stoornissen en agressiviteit[54].

ADHD wordt ook in verband gebracht met agressie. Het risico op later geweld is bij kinderen met ADHD twee maal zo groot als bij andere kinderen.
Kinderen die al op jonge leeftijd agressie vertonen, lijden vaak aan een vorm van psychopathologie. Ze lopen een hoger risico ernstige vormen van agressie te ontwikkelen tijdens de adolescentie en volwassenheid. De factoren om dit te verklaren zijn nog niet duidelijk[55].

[53] P. VERBEECK, *Inleiding tot de psychologische antropologie*, Leuven, Acco, 2001, p.23-24.
[54] A.P. DE BOER, *o.c.*, p. 14-15.
[55] J.A. SERGEANT en W. DE VENTE, *l.c.*, p.177-183.

f MIDDELENMISBRUIK

1 ALCOHOL

De relatie tussen alcohol en agressie is heel complex. Een kleine hoeveelheid alcohol vermindert de remmende factoren en vergemakkelijkt agressie. Grote hoeveelheden kunnen een kalmerend effect hebben, maar schaden toch de sociale vaardigheden. Alcohol is dan een risicofactor die zowel kan leiden tot het plegen van geweld als tot het slachtoffer zijn van geweld. Een studie toonde aan dat 87% van 882 gearresteerden een hoog alcoholgehalte had. Nog hogere alcoholgehaltes waren er bij gearresteerden voor een gewelddadig feit.[56]
Er is hier dus een verband gevonden, maar daarom is er geen oorzaak-gevolg relatie. Er zullen nog steeds veel mensen zijn die drinken en daardoor niet gewelddadig worden. Ze gaan dan staan zingen of verklaren hun liefde aan iedere voorbijganger.

2 DRUGS

Cocaïne en marihuana zijn de meest gedetecteerde drugs. Buiten het druggebruik op zich, wat ook een misdrijf is, verhoogd druggebruik de kans op het plegen van criminaliteit. Toch is er geen oorzakelijk verband te vinden tussen drugs en criminaliteit. De resultaten van urinetests bij gearresteerden zijn moeilijk te interpreten zonder urinestalen van mensen die niet gearresteerd zijn, er is een controlegroep nodig.
De meeste criminele feiten worden gepleegd tijdens de periode waarin de pleger een maximale hoeveelheid drugs gebruikt.
Cocaïne en amfetamines zijn de meest stimulerende middelen die betrokken zijn bij geweld.[57]

Er bestaan geen middelen die enkel door hun farmacologisch effect gewelddadig gedrag bevorderen. Het verloop en de grootte van hun effecten hangt af van de dosis, de persoonlijkheid van de gebruiker, de verwachtingen, de ervaringen met het middel, de aanwezigheid van een onderliggende hersenaandoening of een andere biologische zwakte en de sociale setting (ook de aanwezigheid en het gedrag van potentiële slachtoffers).[58]

[56] J. VOLAVKA en L. CITROME, “Aggression, alcohol, and other substances of abuse”, in M. MAES en E.F. COCCARO (ed.), *Neurobiology and clinical views on aggression and impulsivity*, Chichester, John Wiley & Sons Ltd, 1998, p.29-31.
[57] *Ibid.* p.31-33.
[58] *Ibid..*, p.41.

g CONCLUSIE

Geen enkele van de hiervoor genoemde theorieën of factoren zijn waterdicht. Er zijn altijd uitzonderingen op de regel.
Biologische factoren bijvoorbeeld zijn erg uitdagend en provocerend, het individu kan immers nooit volledig zelf verantwoordelijk gesteld worden voor zijn daden. Maar het feit dat biologie iemands lot bepaalt, is achterhaald. Er werd reeds bewezen dat niet enkel de biologische factor een rol speelt, maar evenzeer psychologische en sociale factoren van belang zijn.[59]
De sociale leertheorie lijkt heel geloofwaardig en blijkt trouwens in veel gevallen op te gaan. Toch zijn er ook kinderen die getuige zijn geweest van geweld tussen hun ouders en vaak naar gewelddadige TV-programma's hebben gekeken, die niet agressief zijn en geen gewelddadig gedrag vertonen op latere leeftijd.
De frustratie-agressie theorie gaat enkel op als er geleerd werd om op frustratie met agressie te reageren. Berkowitz zei ook dat woede bij provocatie SOMS tot agressie kan leiden, dat is dus niet altijd het geval.
In psychologische kringen blijft men discussiëren over het feit of agressie nu aangeleerd of aangeboren is.
Ook over geestesstoornissen kan geen eenduidige conclusie geformuleerd worden. En alcohol en drugs zouden enkel een ontremmende functie hebben.

Zelfs de risicofactoren van agressie en geweld kunnen dus niet afzonderlijk gezien worden. Op zich is hun invloed niet noemenswaardig. Men moet ze altijd bekijken in interactie met andere risicofactoren.

"Aggression is a complex set of behaviors with an etiology that is no doubt due to a multiplicity of factors."[60]
"Gewelddadig gedrag dient multidisciplinair benaderd te worden."[61]

[59] A. RAINE, *o.c.*, p.312-314.
[60] C.S. BERGEMAN en A.D. SEROCSYNSKI, *l.c.*, p.63.
[61] J.A. SERGEANT en W. DE VENTE, *l.c.*, p. 173.

05 RISICOFACTOREN DIE LEIDEN TOT PARTNERGEWELD

In dit hoofdstuk komen de verschillende risicofactoren van partnergeweld aan bod. Ik start met de situatie uit te leggen waarin het eigenlijke geweld zich meestal voordoet, het gaat hier om factoren die de directe aanleiding tot het geweld vormen.
Vervolgens geef ik algemene theorieën rond partnergeweld weer. Ten slotte bespreek ik de afzonderlijke risicofactoren, die ik heb verdeeld naargelang ze de kans op slachtofferschap of daderschap vergroten.

a DIRECTE AANLEIDING VAN HET GEWELD (MICROGENESE)

1 HOE EEN RUZIE KAN ESCALEREN? [62]

Omdat alle mensen anders zijn, is het ook logisch dat hun manier van denken verschilt. Precies daarom zijn meningsverschillen zo menselijk. Het belangrijkste bij een discussie is openheid. We moeten naar elkaar luisteren, we moeten begrip en respect hebben voor de gedachten van anderen. Als de openheid verloren gaat en er niet meer naar elkaar geluisterd wordt, kunnen we niet meer spreken van een discussie of dialoog. Meestal ontaardt dit dan in een monoloog.
We kunnen om de meest banale redenen ruzie maken. We kunnen soms goedbedoelde opmerkingen fout interpreteren. We menen ons dan te moeten verdedigen en gaan automatisch in de tegenaanval. Voor we het goed en wel beseffen, zijn we in een ruzie beland.
Bij ruzie gaat het om kwetsen en pijn doen, men wil zijn opgekropte woede kwijt. Woorden kunnen mensen kwetsen, we voelen zeer goed aan hoe erg de ander ons wil raken. Ruzie maken is je agressie uiten, deze vertalen in woorden en verwijten. Ruzies gaan doorgaans gepaard met een explosie van gevoelens. Daardoor zijn ze zo hevig en ongecontroleerd. Als je ruzie maakt, spreek je eigenlijk tot jezelf, je luistert naar de ellende die je uitschreeuwt en daardoor krijg je zelfmedelijden. De agressie wordt dan nog hoger. Je jaagt jezelf op, zo escaleren je gevoelens helemaal en bereik je een alarmtoestand. Dan volgt er soms een fysieke reactie. Gelukkig ontsporen niet alle ruzies. Soms is je verdriet

[62] J. VERMASSEN, *o.c.*, p.112-128.

groter dan je woede. Je wilt de ander evenveel pijn bezorgen, je rust op wraak: ik pijn, jij ook!
Het is opvallend dat men tijdens een ruzie niet bij het onderwerp blijft waarover de ruzie begon. Men haalt alles erbij om de ander te kwetsen. Plots gaat het om iets heel anders. Je hebt geen controle over het verloop van een ruzie.
Praten verandert in schelden en schreeuwen. Totaal onverwachts kan het verbale geweld overslaan in fysieke agressie. De oorzaak hiervan is dat men het emotioneel niet meer aankan. Soms wordt die opgekropte woede en spanning uitgewerkt op voorwerpen die in de buurt staan, er wordt bijvoorbeeld met borden gesmeten, er wordt een vaas op de grond gegooid of er wordt een stoel stuk geslagen.
Maar in andere gevallen zijn er geen voorwerpen voorhanden of kan de woede niet op die manier bekoeld worden. De oorzaak is vaak zwakte, meestal kan deze persoon zich verbaal minder goed verweren.
De wijziging van de emotionele gemoedstoestand en de fysieke hormonenspiegel zorgen ervoor dat de reactie onevenredig heftig is. Wie echt kwaad is onderschat zijn macht. De kracht is veel groter dan normaal. De gevolgen zijn niet te overzien. Mensen komen pas weer tot zichzelf als de woede bekoeld is. Dan pas stellen ze vast wat ze hebben aangericht. Dit hadden ze nooit gewild.

2 JALOEZIE

De directe aanleiding tot het geweld is meestal jaloerse razernij. Het gaat om waanideeën over dreigende verlating. Door psychiaters wordt deze reactie conjugale paranoia of morbide jaloezie genoemd.[63]
Er wordt een spanning opgebouwd, de partnermishandelaar lijkt verstrooid en klaagt meer over onbelangrijke zaken. Zijn angst om alleen komen te staan gaat gepaard met een toename van gevoelens van ongemak, ofwel aversieve arousal. Dit is geïrriteerde opwinding: hij is gespannen, half razend. Hij heeft het gevoel dat een innerlijke kracht de controle overneemt. Zijn gedachten zijn gecentreerd rond jaloezie en seksuele ontrouw.
Deze mannen controleren de invulling van tijd en ruimte van hun partners en zijn achterdochtig bij elk contact met andere mannen. Ze denken dat alle andere mannen hun vrouw zien als aantrekkelijke seksobjecten. Ze zijn heel paradoxaal, ze praten over hun verlatingsangsten, terwijl ze nog steeds proberen een afstandelijke, koele of ontkennende toon in stand te houden over hun emotionele afhankelijkheid van hun vrouw. Dit noemt de '*gemaskeerde afhankelijkheid.'* [64]

[63] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, p.35-36.
[64] *Ibid.*, p.59-62.

Als het uiteindelijk tot geweld komt, ontvangt de mishandelaar geen signalen meer van het slachtoffer. Hij wordt uitsluitend door impulsen van binnenuit aangedreven. De lichamelijke actie is zelfs aangenaam, het lost de opgekropte spanning en razernij op. Deze spanningsontlading werkt verslavend. Het is de enige manier om zijn negatieve gevoelens kwijt te raken. Morbide jaloezie is het centrale kenmerk. Het creëert extreme angst, razernij en een tunnelvisie (hij is zo erg bezig met zijn jaloerse gedachte dat hij al de rest vergeet, hij merkt niets meer van wat er rondom hem gebeurd, niets kan hem nog beïnvloeden).[65]

Gayford heeft onderzoek gedaan bij 100 vrouwelijke slachtoffers, 66 vrouwen beweren dat hun echtgenoot hen beschuldigde van flirten met andere mannen of van het hebben van buitenechtelijke relaties.[66]

Daly en Wilson vonden uit hun onderzoek dat jaloezie het meest voorkomende motief was bij intrafamiliaal geweld geregistreerd door de politie.[67]

3 ONVOORSPELBARE EN ONBELANGRIJKE ZAKEN

"Anything would set him off!" [68]

Het agressief gedrag van de man is vaak onvoorspelbaar, op de meest onverwachte momenten begint hij te slaan of te roepen. Vrouwen noemen verschillende redenen. Hij slaagt als ze, volgens hem, te veel zeuren, telefoontjes krijgen van vrienden, vragen stellen over de beslissingen van hun man, geld uitgeven, niet de kleding draagt die hij graag wil, ... [69]

[65] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, p.62-64.
[66] J.J. GAYFORD, "Battered wives", in J.P MARTIN, *Violence and the family*, New York, Department of Sociology and Social Administration, University of Southampton, 1979, p. 24.
[67] D.G. DUTTON, *o.c.*, p.44.
[68] D.D. CAHN, *Conflict in Personal relationships*, Hillsdale, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates Inc. Publishers, 1994, p. 31.
[69] *Ibid.*, p. 31.

b THEORIEËN

1 DE FEMINISTISCHE THEORIE: GENDER

Het oude testament verdedigde het stenigen van vrouwen die hun maagdelijkheid niet konden bewijzen. Het Decretum Gratianum, een twaalfde-eeuwse verhandeling en systematisering van het kerkelijk recht, hield in: *"Vrouwen moeten onderworpen zijn aan hun mannen... De vrouw is niet gemaakt naar Gods beeld... Het gezag van de vrouw is nihil... Adam werd verleid door Eva... niet zij door hem. Het is rechtvaardig dat hij, wiens vrouw hem tot het kwade bracht, haar onder zijn gezag heeft, zodat hij niet nog eens ten tweede male vervalt tot zonde door de vrouwelijke lichtzinnigheid."*[70]

Zo is heel onze geschiedenis gekenmerkt met vrouwonvriendelijke geschriften. Volgens feministen mishandelt een man omdat hij verwacht dat hij alle macht heeft en de baas is. Deze verwachtingen ontwikkelen zich op basis van de manier waarop jongens in onze cultuur worden opgevoed. Mannen zijn gesocialiseerd om te domineren. Ze leren om hun mannelijk privilege uit te oefenen door middel van geweld. Ze zijn onbekwaam om naar hun emoties zoals woede en jaloezie te kijken. Partnermishandeling wordt dan als normaal geweld gezien, niet door gestoorde mannen bedreven, maar door mannen die geloven dat patriarchaat hun recht is, dat het huwelijk hun onbeperkte controle geeft over hun vrouwen en dat slaan een aanvaardbaar middel is om deze controle gestalte te geven.
Het draait dus om 'macht'![71]

De plaats van de man in het gezin speelt een rol. Vrouwenmishandeling komt vaker voor in gezinnen waar macht in de handen ligt van de mannelijke partner. Fysiek geweld wordt hier gebruikt om de dominante positie van de man te legitimeren. Culturele normen en traditionele genderrollen verdedigen deze ongelijke machtverhoudingen binnen het gezin. Een hoger niveau van dominantie is verbonden met een hoger niveau van geweld.[72]

Er zijn nu nog culturen en godsdiensten (zoals de Islam) waarbij vrouwen een onderdanige rol bekleden. Onze cultuur lijkt vrij te zijn van dit beeld, de vrouw lijkt meer macht te verwerven, meer status te krijgen. Maar spijtig genoeg vormt dat ook een risicofactor om geslagen te worden (infra,24).

[70] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, p.80.
[71] *Ibid.*, p.80-81.
[72] J.L. JASINSKI en L.M. WILLIAMS (ed.), *o.c.*, 1998, p.5.

Toch bestaan er in onze Westerse cultuur nog veel meer verschillen tussen mannen en vrouwen dan we vermoeden. Sprookjes lijken onschuldige vertelsels, maar daarin speelt het vrouwelijke personage ook bijna altijd een ondergeschikte rol. Kijk maar naar Sneeuwwitje of Assepoester, de vrouw kuist, wast en kookt. In een krantenartikel las ik dat een Britse studie aantoonde dat vrouwen die als kind veel sprookjesboeken hebben gelezen, meer kans lopen op mishandeling later en dat ze zich onderdaniger gedragen ten opzichte van hun partner.[73]

Ik dacht dat geweld soms een vorm van onmacht was, wanneer men geen beschaafde manier vindt om bepaalde zaken op te lossen, moet men wel geweld gebruiken. Ik ben blijkbaar niet de enige die eraan twijfelt of het geweld ontstaat doordat de mishandelaar meer macht heeft.
Wie heeft er de meeste macht in een relatie, de mishandelaar of de mishandelde? Het zorgt voor verwarring. Als de partner slaat om een gebrek aan macht in andere delen van de relatie te compenseren, dan kan het slaan een resultaat zijn van het verschuiven van macht in de tijd. Machtsongelijkheid is een probleem, maar het moet gepaard gaan met andere factoren zoals afhankelijkheid en jaloezie.[74]

Ironisch genoeg worden sommige vrouwen fysiek aangevallen om hun superioriteit ten opzichte van hun mannelijke partner, niet om hun onvermogen. Deze vrouwen zijn meestal heel intelligent en goede huishoudsters. Vrouwen zijn verbaal sterker en die overheersende kwaliteiten maken het mogelijk om elk verbaal argument te winnen. De enige manier waarop de man kan winnen is met het gebruik van fysiek geweld[75]. Het slaan is dan een teken van hun zwakte, van hun onmacht.

De feministische visie richt zich op de maatschappij in plaats van op individuen als de oorzaak van mannelijke gewelddadigheid. Hoewel ze haar aandeel heeft in het verklaren van partnergeweld, gebruiken we de maatschappij te vaak om een individuele pleger te verontschuldigen, waarbij we hem vrijpleiten van zijn wandaden en een strenge blik werpen op de samenleving die zijn gedrag uitlokte.
Onderzoek naar homoseksuele en lesbische mishandeling stelt ons in staat om intimiteit los te koppelen van gender. Mishandeling bestaat, ongeacht hoe mensen een koppel vormen.

[73] Het Laatste nieuws, 23 april 2005, zie bijlage 4.
[74] D.D. CAHN, *o.c.* p. 20.
[75] J.J. GAYFORD, *l.c.*, p. 33-34.

De feministische theorie bevat dermate globale beweringen, dat ze tekort schieten in het verklaren van deze individuele variaties in gedragingen die zich voordoen in intieme relaties.[76]

2 THEORIE VAN DE GEWELDSCULTUUR

Wolfgang en Ferracuti hebben een theorie ontwikkeld die zegt dat in grote, pluralistische samenlevingen enkele subculturen normen ontwikkelen die het gebruik van fysiek geweld eerder toelaten dan de dominante cultuur.
Levinson en Malone hebben deze theorie gebruikt om aan te tonen dat intrafamiliaal geweld meer voorkomt in gewelddadige samenlevingen dan in vreedzame samenlevingen.
Maar de meeste studies omtrent de theorie van de geweldcultuur zijn in een laboratorium gebeurd, daardoor werden deze studies ook bekritiseerd, ze moedigen het gedrag dat ze moeten observeren aan.[77]

3 EVOLUTIONAIRE THEORIE

Samenlevingen zijn geëvolueerd van relatief simpele tot gestructureerde en economisch complexe samenlevingen. Families zijn kleiner en kernachtiger geworden en de sociale relaties daardoor meer gestructureerd en dubbelzinnig. In minder complexe samenlevingen benadrukken opvoeders, in tegenstelling tot opvoeders in meer complexe samenlevingen, meer de onafhankelijkheid van kinderen en zijn ze minder geneigd om terug te vallen op fysieke straffen om gehoorzaamheid te verzekeren. Als er geen gehoorzaamheid is binnen een relatie dan kan er geweld gebruikt worden om iets te verkrijgen. Door de evolutie kregen vrouwen meer macht en status. Een mooi voorbeeld is het onderzoek van Levinson, hij legde een link tussen sociale veranderingen en vrouwenmishandeling. Na de verschuiving van een uitgebreid model van het huishouden tot een geldeconomie in Macedonië, Bosnië, Servië, Kroatië, en de kustgebieden van het vroege Joegoslavië in 1900, kregen vrouwen een hogere status en mannen een lagere en de vrouwenmishandeling steeg.[78]

[76] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, p.82-83.
[77] S. LOVE, *Issues in women's health, intimate partner violence, societal, medical, legal and individual responses*, Londen, Kluwer academic / Plenum Publishers, 2001, p.21-22.
[78] *Ibid.*, p.23.

4 DE SOCIALE LEERTHEORIE

"A history of violence in the family of origin is probably the most widely accepted risk marker for the occurrence of partner violence." [79]

Hier gaat het erom dat de mishandelaar een gewelddadig rolmodel heeft gehad. Deze theorie is afkomstig van Albert Bandura. Ouders zijn de meest effectieve modellen voor agressie en afhankelijke kinderen zijn de meest gewillige leerlingen. Onderzoek heeft aangetoond dat als jongens er getuige van zijn dat hun moeder door hun vader wordt mishandeld, ze later als volwassen mannen gemakkelijker geneigd zijn om hun eigen vrouw te slaan. Ze kopiëren dit geweld en houden het als rolmodel voor toekomstig gedrag vast. Daarnaast zijn er ook nog de beloningen voor gewelddadig gedrag: mannen 'winnen' ruzies die anders slecht voor hen zouden aflopen, ze vallen terug op hun fysieke superioriteit.[80]

In het onderzoek van Gayford vertelden 40 van de 100 mishandelde vrouwen die hij bevroeg dat hun echtgenoot geweld had gezien in de relatie van zijn ouders, en 23% van de vrouwen had zelf geweld gezien tussen hun ouders.[81] Misbruik in de kinderjaren of blootstelling aan partnergeweld in het gezin van herkomst kan dus ook de kans op slachtofferschap verhogen. Maar het is een minder consistente voorspeller voor slachtofferschap dan voor daderschap.[82]

De sociale leertheorie houdt rekening met individuele variaties in gedrag en brengt partnermishandeling in verband met een lange reeks studies over agressie in het algemeen.
Maar er zijn nog steeds moeilijkheden. De theorie zegt dat geweld wordt uitgelokt door een gebeurtenis van buiten af. Maar partners van gewelddadige mannen melden duidelijk dat de mannen zelf agressie ontwikkelen. Ze raken geïrriteerd om onduidelijke redenen.
Mishandelende mannen vertonen diepe depressies, waanachtige jaloezie en buitenproportionele razernij, en dit alles binnen een intieme context. Er lijkt een diepere, meer doordringende vorm van persoonlijkheidsstoornis aan ten grondslag te liggen dan wat de sociale leertheorie beschrijft.[83]

En het getuige zijn van geweld leidt niet altijd tot geweld. Agressie door de ene ouder tegen de andere kan geweld en slachtofferschap bij zoons en dochters doen toenemen. Maar soms plaatst de getuige van het geweld zichzelf tegenover

[79] J.L. JASINSKI en L.M. WILLIAMS (ed.), *o.c.*, p.16.
[80] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, p.83-84.
[81] J.J. GAYFORD, *l.c.*, p. 32.
[82] J.L. JASINSKI en L.M. WILLIAMS (ed.), *o.c.*, p.17.
[83] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, p.84-85.

zijn rolmodel. Hij doet alles wat hij kan om te vermijden dat hij wordt zoals de gewelddadige ouder.
Geweld ervaren hebben of getuige geweest zijn van geweld verhoogt de kans om gewelddadig te zijn. Maar de meerderheid van de mishandelde kinderen gaan zelf geen geweld gebruiken. Dit lijkt een contradictie, maar dat is het niet. Het zegt gewoon dat iemand tot model nemen of observeren een invloed heeft op het later gebruik van geweld, maar het zegt niet of iemand nu gewelddadig wordt of niet.[84]

c RISICOFACTOREN: DADERS EN SLACHTOFFERS

1 ALCOHOL

Gewelddadige mannen hebben over het algemeen hoge alcoholscores. Hoe meer een man scoorde op mishandelende persoonlijkheid, des te groter bleek zijn alcoholconsumptie. Deze mannen hebben ook depressies en angsten. Door alcohol kunnen ze deze onaangename gevoelens onderdrukken en teniet doen. Ook bij partnermishandelaars functioneert alcohol als een ontremmer. Ze verliezen alle zelfbeheersing.
Het is echter een vergissing om het geweld te wijten aan alcohol. Veel mensen worden dronken zonder dat ze hun partner slaan. Sommige geven hun geld weg of gaan staan zingen in de regen. Welke gedragingen zich ook voordoen, ze zijn een onderdeel van wat hen werd aangeleerd. Er is een verband tussen alcoholgebruik en geweld, maar geen causaal verband. Iemands persoonlijkheid wordt al gevormd lang voordat hij leert om alcohol te drinken of te slaan.[85]

Bij 44 van de 100 vrouwelijke slachtoffers die Gayford onderzocht ontstond het geweld nadat de man had gedronken. In 52 gevallen werden de mannen elke week dronken en in 22 gevallen elke maand, dus in de meeste gevallen leek er een drankprobleem te zijn. De man begint te drinken wanneer hij in een agressieve bui is. Hij komt dan naar huis onder invloed van alcohol en er ontstaat ruzie. In zijn dronken toestand zou hij seksueel contact kunnen eisen om de relatie te testen of te repareren: weigering van seks zou dan tot nog meer geweld kunnen leiden.[86]

[84] D.G. DUTTON, *o.c.*, p.37.
[85] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, p.68-69.
[86] J.J. GAYFORD, *l.c.*, p. 24.

Alcohol lijkt ook een risicofactor te zijn voor slachtofferschap. Vrouwen die te veel drinken hebben een hogere kans op slachtofferschap in verschillende relaties.[87]
In Gayfords onderzoek zei 10 procent van de vrouwen dat ze zelf een alcoholprobleem hadden. Zelfs een aantal vrouwen die geen hevige drinkers waren op het moment van de enquête, gaven toe dat ze ooit veel gedronken hadden. Het was alarmerend hoe veel vrouwen maar één sociale uitlaatklep kenden, namelijk drinken in mannelijk gezelschap. Zelfs als de mishandelde vrouw eindelijk de relatie met haar man verbroken had, had ze een probleem om een nieuwe partner te vinden. Omdat ze alleen omgaat met zwaar drinkende mannen die vaak zelf uit een gebroken relatie komen, is het duidelijk dat ze verbonden is met mannen van hetzelfde type als haar echtgenoot. Tragisch genoeg zal de cirkel van gebeurtenissen zichzelf herhalen en zal ze zich opnieuw in een gewelddadig huwelijk storten.[88]

2 SLACHTOFFERSCHAP

Mishandelende mannen zijn vaak zelf ooit slachtoffer geweest van intrafamiliaal geweld, niet enkel slachtoffer van fysiek of seksueel misbruik, maar ook van meer subtiele en emotionele tekorten en eisen. Zo wordt een persoonlijkheid gecreëerd met neigingen tot gewelddadigheid die worden geprikkeld door sociale conditionering. Hun slachtofferschap praat hun gedrag niet goed maar verklaart het wel.[89]
Herhaalde aanvallen door de ouders kunnen tot een beschadigd zelfbeeld leiden. De effecten kunnen verschillend zijn bij mannen en vrouwen en door de huidige levenssituatie. Mensen die slachtoffer waren het gezin van herkomst hebben ook meer kans om slachtoffer te worden in een partnerrelatie omdat ze een laag zelfvertrouwen hebben en omdat ze geleerd hebben dat geweld van een geliefde legitiem is.[90] Het vormt dus ook een risicofactor voor slachtofferschap.

3 SOCIOCULTURELE FACTOREN

Of het inkomen, de sociale klasse of het opleidingsniveau belangrijk is bij het verklaren van geweld binnen een partnerrelatie wordt betwist.
Sugerman detecteert een laag inkomen en een lager opleidingniveau als risicofactoren voor partnergeweld.[91]

[87] J.L. JASINSKI en L.M. WILLIAMS (ed.), *o.c.*, p.21-22.
[88] J. GAYFORD, *l.c.*, p. 36.
[89] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, p.40.
[90] J.L. JASINSKI en L.M. WILLIAMS (ed.), *o.c.*, p.18.
[91] *Ibid.*, p.15.

Sommige auteurs vinden in hun onderzoek dat een hoger opleidingsniveau geassocieerd is met minder geweld. Uit ander onderzoek blijkt dat partnergeweld meest voorkomt bij individuen die een diploma secundair onderwijs hebben of op zijn minst een middelbare schoolopleiding genoten hadden.
Nog anderen vinden geen verschil in opleiding tussen gewelddadige gezinnen en niet-gewelddadige gezinnen.[92]
Toch vond Gayford dat geen enkel van zijn 100 respondenten (slachtoffers) naar de universiteit was geweest. Er zijn er 30 die verder studeerden, de meesten voor secretaresse.[93]

Onderzoek wees uit dat gezinnen waar de man werkloos is of deeltijds werkt meer kans hebben op geweld. Ander onderzoek vond geen relatie tussen tewerkstelling en geweld tegen partners.
Toch vond men twee maal zo vaak geweld tussen echtgenoten in arbeidersgezinnen dan in andere gezinnen[94].
Een lager inkomen wordt ook geassocieerd met partnergeweld. De hypothese zegt dat individuen uit lagere inkomensgroepen vaker geconfronteerd worden met negatieve levensgebeurtenissen in vergelijking tot individuen met een hogere economische status. Ze hebben ook minder bronnen om de impact van deze gebeurtenissen te beperken. Individuen uit een hogere economische status hebben geleerd om geschillen op te lossen door bemiddeling en bijgevolg gebruiken ze verbale vaardigheden om geschillen die in de context van een relatie voorkomen op te lossen[95].

Ik denk dat ik, zoals Gayford, kan concluderen dat mishandeling voorkomt in alle sociale klassen[96]. Misschien komt het iets vaker voor bij gezinnen met lagere inkomens en bij laaggeschoolden, maar het kan ook zijn dat het geweld binnen deze gezinnen meer zichtbaar is.

4 PERSOONLIJKHEIDSKENMERKEN

Mannen die slaan zijn vaak emotioneel afhankelijk en onzeker. Ze hebben weinig zelfvertrouwen en empathie, hebben een lage impulscontrole, slechte communicatie- en sociale vaardigheden en zijn snel geïrriteerd. Verder zijn een antisociale persoonlijkheid, een agressieve persoonlijkheid, narcisme,

[92] J.L. JASINSKI en L.M. WILLIAMS (ed.), *o.c.*, p.26.
[93] J.J. GAYFORD, *l.c.*, p. 27.
[94] J.L. JASINSKI en L.M. WILLIAMS (ed.), *o.c.*, p.26.
[95] S. LOVE, *o.c.*, p.30-31.
[96] J. GAYFORD, *l.c.*, p. 36.

bezorgdheid en depressie nog persoonlijkheidskenmerken die risicofactoren vormen voor het voorkomen van partnergeweld.[97]
Antisociale persoonlijkheidsstoornissen zouden geassocieerd worden met niveaus van fysiek geweld. Vijandigheid als karaktertrek is geassocieerd met huiselijk geweld, het is wel onduidelijk of dat het een directe invloed heeft of dat het dient als respons op stress veroorzaakt door negatieve levenservaringen, inkomen van de familie, en de kwaliteit van de relatie. Individuen in een gewelddadige relatie benaderen de andere vanuit een egocentrisch perspectief, in vergelijking met een perspectief vanuit grotere wederkerigheid dat in een niet-gewelddadige relatie wordt vastgesteld.[98]

Bij partnergeweld spreken sommige auteurs van een neurotische partnerkeuze, dit geldt zowel voor de daders als voor de slachtoffers. Hiermee bedoelen ze dat men een partner kiest op grond van onverwerkte neurotische conflicten. Bijvoorbeeld een vrouw die veel leed heeft ondervonden van een aan alcohol verslaafde, brute vader kiest later vaak zelf een alcoholist als partner. Personen die een neurotische partnerkeuze maken blijken vaak aan ernstige narcistische persoonlijkheidsstoornissen te lijden. Ze kiezen de andere vaak als een verlengstuk van zichzelf, ze gaan voorbij aan de eigenheid van de partner en kiezen deze omdat ze in hem of haar alle goede kwaliteiten hebben kunnen projecteren die ze zelf missen.[99]

Bij het onderzoek van Gayford, was er een hoog percentage van de onderzochte mishandelde vrouwen die een psychiatrisch verleden hebben. Maar het is moeilijk te zeggen wat eerst kwam, het geweld of de psychiatrische aandoening.[100]

5 RISICOPLAATSEN EN RISICOMOMENTEN

Richard J. Gelles onderzocht waar en wanneer echtelijk geweld het meest voorkomt, hij deed onderzoek bij 30 respondenten. De keuken (60%) bleek een typische locatie te zijn voor geweld, gevolgd door de slaapkamer (27%) en de woonkamer (27%). Het geweld zou meestal 's avonds plaatsvinden, ook meestal in de weekends.[101]
Ik weet niet wat de relevantie is deze bevindingen, maar misschien kunnen we 's avonds en in het weekend deze plaatsen in ons huis zo veel mogelijk mijden.

[97] J.L. JASINSKI en L.M. WILLIAMS (ed.), *o.c.*, p.19-20.
[98] S. LOVE, *o.c.*, p.31.
[99] A.P. DE BOER, *o.c.*, p. 16-17.
[100] J.J. GAYFORD, *l.c.*, 1979, p. 34.
[101] R.Y. GELLES, *The violent home*, Londen, Sage publications, 1974, p.230.

d RISICOFACTOREN VOOR DADERS

1 DE SEKSE VAN DE DADER

Geweldsdelicten in het algemeen worden meestal beschouwd als overwegend mannelijke misdrijven. Toch zijn het niet uitsluitend mannen die geweldsmisdrijven of daden van partnergeweld plegen. Maar in de studies van Philips en Tammenoms Bakker die betrekking hebben op passionele delicten, was in slechts 5% van de gevallen sprake van een vrouwelijke dader.[102]
Mannen zijn emotioneel afhankelijk van hun vrouw. Dit komt voort uit de kinderjaren. Eerst zijn ze afhankelijk van hun moeder, de eerste persoon die hen verzorgd en eten geeft. Later wordt deze afhankelijkheid versterkt door een seksuele connotatie (het oedipus complex), waardoor ze nog meer afhankelijk worden van hun vrouw. Mannen voeren een strijd tegen deze afhankelijkheid, sommigen iets harder dan anderen. Een strijd die zich in gewelddadig gedrag kan uiten.[103]

2 PORNOGRAFIE

Verschillende schrijvers hebben gedebatteerd over het feit dat de afbeelding van gewelddadige handelingen tegen vrouwen, zoals verkrachting en sadomasochisme, in de context van pornografie mannen aanmoedigt om vrouwen te zien als seksobject verlangend naar een dergelijke behandeling. Nochtans, onderzoek heeft gefaald om een associatie tussen pornografie en geweld tegen vrouwen aan te tonen. Verkrachters hebben zelfs een mindere blootstelling aan pornografie gerapporteerd dan niet-verkrachters.[104]
Hierbij stel ik me wel de vraag of de resultaten wel betrouwbaar zijn, sociale wenselijkheid kan bij zelfrapportage toch een grote rol spelen.

3 TESTOSTERON EN GENEN VERSPREIDEN

Booth en Dabbs vonden in hun studie dat testosteron geassocieerd werd met de kwaliteit van een huwelijksrelatie. Er bestaat een positief verband tussen niveaus van testosteron en het feit dat mannen hun vrouw slaan of met voorwerpen naar haar gooien.[105]

---

[102] A.P. DE BOER, *o.c.*, p. 12.
[103] L. RESTIAU, mondelinge mededeling.
[104] S. LOVE, *o.c.*, p.22.
[105] S. LOVE, *Issues in women's health, intimate partner violence, societal, medical, legal and individual responses*, Londen, Kluwer academic / Plenum Publishers, 2001, p.23.

In de jaren ’70 werd de sociobiologie populair. Deze discipline bestudeert hoe menselijke sociale gedragingen genetisch gecodeerd en erfelijk zijn door een proces van natuurlijke selectie. Sociobiologen zien mishandeling als een manier van mannen om een intieme partner te domineren om zich van reproductieve en seksuele exclusiviteit te verzekeren. Een man slaat zijn partner om de biologische drang te bevredigen dat zijn genen worden doorgegeven aan de volgende generatie. Verlating is in de ogen van de sociobioloog iets waarbij een man een nageslacht aan zich ziet ontglippen.
Bij deze visie rijzen vele vragen. Volgens mij de allerbelangrijkste: ‘Als het onderdeel is van de menselijke natuur, waarom zijn dan niet alle mannen gewelddadig?’
En waarom zijn de cijfers over fysiek geweld tegen zwangere vrouwen dan zo hoog? Dat is niet logisch gezien vanuit een sociobiologisch perspectief, want dan zou hij zijn eigen genen in gevaar brengen.
Onderzoekers constateerden dat 58% van de vrouwen die een of andere vorm van geweld rapporteerden, zwanger was toen de mishandelingen begonnen.[106]

4 HERSENBESCHADIGING

De medische wetenschap meende dat partnermishandelaars geweld bedreven vanwege een afwijking in de hersenstructuur. Frank Elliot, een psychiater in het ziekenhuis van Pennsylvania, meende dat episoden van explosieve razernij of episodisch controleverlies veroorzaakt werden door elektronische microstormen in het limbisch systeem. Dit is het antieke deel van de hersenen dat gesitueerd is in de hersenstam en dat instaat voor de menselijke emotie.
Volgens Elliot is de meest voorkomende ‘organische’ toestand die gepaard gaat met geweld temporale epilepsie (een onbeheersbare elektrische ontlading in het gebied van de hersenen dat sterke emoties reguleert). Deze toestand kan veroorzaakt zijn door een vroeg hersentrauma, zoals een zuurstoftekort bij de geboorte of in de babytijd of enig ander traumalitteken. Stofwisselstoornissen zoals hypoglykemie kunnen ook intiem geweld uitlokken.
In recentere psychiatrische verklaringen is deze zienswijze gehandhaafd. Eén ervan, uit 1989, bevat de constatering dat 61% van de mannen die gescreend werden voor ambulante behandeling wegens partnermishandeling in hun voorgeschiedenis een hoofdletsel had opgelopen.
Ook Dutton merkte dat sommige van de mannen in zijn therapiegroepen lichte tekenen vertonen van een neurologische stoornis, zoals een duidelijke nystagmus (snel heen en weer schietende oogbewegingen) en concentratieproblemen.

[106] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, p.78-80.

Toch stelt Dutton zich de vraag hoe littekenweefsel iemand kan brengen tot het aanvallen van zijn vrouw in een privé-situatie? Waarom geldt zijn razernij niet tegenover iedereen die in de buurt is?[107]

e RISICOFACTOREN VOOR SLACHTOFFERS

1 VROUW ZIJN

Er zijn meer vrouwen slachtoffer van partnergeweld dan mannen. Toen ik op zoek ging naar literatuur over partnergeweld vond ik haast niets over vrouwelijke daders. De titels spreken voor zich: *"What causes men's violence against women?"* , *"Women Battering"* , *"Battered wives"*,…
Vrouwen zijn fysiek minder sterk en daardoor meer kwetsbaar en vatbaar voor fysiek geweld. Maar de verbale vaardigheden van vrouwen zijn veel beter dan die van mannen. Deze vaardigheden bevorderen hun kans op slachtofferschap, aangezien mannen dan sneller naar fysiek geweld grijpen omdat ze te onmondig zijn om de strijd te winnen.

2 MASOCHISTISCHE VROUWEN

Masochisme betekent in Van Dale: *"psychische gesteldheid waarbij het ondergaan van vernedering en pijn een belangrijk middel is tot seksuele bevrediging."*

Het idee en het geloof dat vrouwen graag willen leiden, wordt al vele generaties verkondigd door de Bijbel en werd later uitgelegd door Freud en anderen. Deze begrippen werden aanvaard als wetenschappelijke kennis. Sommige professionelen uit de geestelijke gezondheidszorg wijzen karaktertrekken toe aan vrouwen die voor mannen pathologisch geacht worden, bijvoorbeeld afhankelijkheid, emotioneel, passief en onlogisch. De vrouwen zijn zich bewust van deze stereotype gedachten van masochisme of neurose. Op een dergelijke suggestie reageren ze dan ook angstig, wrokkig en ontkennend.[108]

[107] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, p.75-78.
[108] M.D. PAGELOW, *Women-Battering, victims and their experiences*, California, Sage Publications, Inc., 1981, p. 55-56.

3 ZWAKKE VROUWEN

Een procureur van Pennsylvania zei: *'Any man can make a mistake once and let her have it. But if she lets him do it a second time, she has given him her permission and she had nobody but herself to blame."* [109]
Vrouwen die geweld toelaten zouden zwakker zijn en niet zo sterk in hun schoenen staan.
Mishandelde vrouwen hebben hierover een andere opinie. Vele vrouwen zijn enorm sterk na alles wat ze hebben doorstaan. Het vraagt enorm veel moed om bij hun mishandelende partner weg te gaan. Deze vrouwen moesten wel sterk zijn anders hadden ze het misschien niet overleefd.[110]

4 DE JALOEZIE WAS GEGROND

Een directe aanleiding tot het geweld was jaloezie. Maar het onderzoek van Gayford toonde een interessant gegeven, bij 20 van de 66 relaties waar jaloezie voorkwam, verscheen er bewijsmateriaal van schokkende factoren, zoals buitenechtelijke relaties door de vrouwen of vorige zwangerschappen bij een andere man zonder huwelijk.[111]

5 ZE KIEZEN DE VERKEERDE MANNEN, TELKENS OPNIEUW

"A common assumption is that they choose to be victimized by selecting men who will batter them." [112]

Vele vrouwen vinden het aantrekkelijk dat de man zijn leven zelf kan bepalen, nergens bang voor lijkt en 'lef' heeft, trots is, initiatieven neemt. Ze houden ervan dat hij een 'echte' man is, stoer en 'macho'!
Hij zou sterke schouders moeten hebben en een fors postuur. Ze vinden het aantrekkelijk dat hij alles lijkt te weten en alles lijkt te kunnen.
Een vrouw spreekt van 'de prins op het witte paard', de redder van haar verloren eigenwaarde. De waargenomen kracht van de man, waar ze zo naar opkijken, is complementair aan wat ze van zichzelf vinden. Ze voelen zich onbeduidend en te geremd om initiatieven te nemen. Ze durven geen ruzie te maken, ze voelen zich snel emotioneel geraakt of angstig in het bijzijn van belangrijke mensen. Ze nemen aan hun vriend een voorbeeld.

[109] M.D. PAGELOW, *o.c.*, p. 56-57.
[110] *Ibid.*, p. 56-57.
[111] J.J. GAYFORD, *l.c.*, p. 24.
[112] M.D. PAGELOW, *o.c.*, p. 55.

Er is dus sprake van een uitbesteding van kracht aan de man, ze willen door hen beschermd worden tegen verschillende gevaren. Toch is er ook de behoefte om die kracht zichzelf eigen te maken. Maar deze twee behoeften kan men niet van één en dezelfde persoon krijgen. Ze willen een vriend die hen beschermd en ze willen zelf meer kracht verwerven. Hun vriend is echter te weinig geneigd te accepteren dat veranderingen in haar gedrag ook een verandering in hun verhouding tot elkaar teweeg zal brengen.[113]

Vrouwen kiezen dus soms de verkeerde man, ze kiezen er een mishandelaar uit. In het onderzoek van Pagelow had 17 procent voordien ook al een mishandelende partner gehad. Van de vrouwen die voordien gehuwd waren, werd 33 procent ook geslagen door hun vorige echtgenoot.
Veel vrouwen kwamen uit dominante conservatieve kinderjaren, meestal gelovig, waar een scheiding zelden of nooit voorkomt. Dit waren ofwel liefdevolle gezinnen ofwel heel controlerende, traditionele, paternalistische, autoritaire gezinnen. Maar in beide gevallen komt er geen fysiek geweld voor. De vrouwen reageerden geschokt op het geweld en ze konden uit schaamte niets zeggen tegen familie of vrienden. En omdat ze zo gelovig zijn, trouwden ze met het doel om altijd bij elkaar te blijven, in goede en in kwade dagen.
Een ander profiel is van vrouwen die opgegroeid zijn in een gezin waar geweld alledaags was. Deze vrouwen starten een relatie en verwachten fysiek geweld, ze geloven dat ze het geduld en het verstand hebben om deze problemen te overwinnen.
Vrouwen die aan deze profielen voldoen verkeren in de onmogelijkheid om een realistische kijk op geweld te ontwikkelen. De nadruk in deze gezinnen ligt op de socialisatie van traditionele sekserollen.
Het zou ook kunnen dat 'batterers' vrouwen uitkiezen die bij hen zullen blijven, door dik en dun, ongeacht de pijn en het lijden. Het gaat meestal om vrouwen die veel willen investeren in hun relatie. Het is dus mogelijk dat mishandelaars of potentiële mishandelaars deze kwaliteiten kunnen waarnemen.
Maar het kan ook zijn dat sommige mannelijke echtgenoten ten aanzien van elke vrouw waarmee ze samenleven gewelddadig zijn.[114]

6 BETERE VERBALE VAARDIGHEDEN

Vele schrijvers zoeken naar redenen waarom vrouwen het geweld bij hun man veroorzaken. Ze zouden schuldig zijn aan 'nagging', ze zeuren en zagen te veel.

[113] S. MASTENBROEK, *De Illusie van veiligheid, voortekenen en ontwikkeling van geweld tegen vrouwen in relaties*, Utrecht, Uitgeverij Jan van Arkel, 1995, p.56-67.
[114] M.D. PAGELOW, *o.c.*, p. 59-62.

Andere schrijvers concluderen dat het slaan niet alleen komt omdat vrouwen zagen, maar ook omdat ze betere verbale vaardigheden hebben dan mannen en om dit nadeel te overwinnen zoeken hun partners toevlucht tot geweld.[115]

7 SOCIALE DRUK TOT EEN PARTNERRELATIE

De pressie van de omgeving om een relatie te hebben, kan heel groot zijn. Vrouwen zien hun buurmeisjes en vriendinnen een relatie starten, zien hoe ze gaan samenwonen en een gezin stichten. Veel geïnterviewde vrouwen hebben pas het gevoel iets waard te zijn, iets te betekenen als ze een relatie met een man hebben.[116]

f CONCLUSIE

In de literatuur zijn een aantal theorieën uitgedacht over het voorkomen van partnergeweld. Elke theorie komt geloofwaardig over. Ondanks het feit dat elke theorie achterhaald is, zal er altijd wel iets van waarheid inzitten. Wat me opvalt, is dat het leeraspect vaak een rol speelt.
Bij de feministische theorie bijvoorbeeld leren mannen om dominant te zijn en de macht in handen te houden. Dit wordt aangeleerd door de ouders, maar ook door de maatschappij die de genderrollen te vaak naar voor schuift. Vrouwen zijn in deze theorie onderdanig en worden geslagen door een dominante man. In de evolutionaire theorie zien we, spijtig genoeg, dat vrouwen die juist te zelfstandig worden en een hogere status krijgen, ook geslagen worden.
De sociale leertheorie is ook hier van toepassing en blijft nog steeds mijn favoriete theorie. Maar ze gaat niet altijd op.

De afzonderlijke risicofactoren oefenen allemaal een invloed uit op de kans om in een gewelddadige relatie terecht te komen. Toch wordt op elke factor kritiek gegeven. Er zou veel meer invloed van hen uitgaan als ze zich in combinatie met andere factoren voordeden. Hoe deze factoren aan elkaar gelinkt worden, wordt duidelijk in hoofdstuk zeven.

[115] M.D. PAGELOW, *o.c.*, p. 64-65.
[116] S. MASTENBROEK, *o.c.*, p.144.

06 VROUWELIJKE MISHANDELAARS EN SAME-SEX KOPPELS

a VROUWELIJKE MISHANDELAARS

Agressie door vrouwen is minder bestudeerd dan agressie door mannen.
Uit cijfers blijkt dat meer vrouwen slachtoffer zijn van partnergeweld dan mannen. Dit komt omdat vrouwen ook effectief vaker slachtoffer zijn van geweld, ze zijn meer gevoelig voor fysiek en seksueel geweld, maar dit wordt nog eens uitvergroot doordat vrouwen het geweld vaker melden. Mannen zijn niet zo snel geneigd geweld te melden. Ze voelen zich dan zwakken en vinden dat ze het geweld zelf moeten oplossen, ze voelen zich verantwoordelijk voor hun eigen bescherming.[117]

Greenblat vond een grotere tolerantie voor vrouwen die hun man slaan dan het tegenovergestelde, omdat men gelooft dat vrouwen minder fysieke schade kunnen toebrengen dan mannen, men denkt dat ze niet zo sterk zijn.[118]

In 1977 is er een werk verschenen van Steinmetz met de titel: “The Battered Husband Syndrome”. Haar onderzoeksbevindingen zouden erop wijzen dat 250000 Amerikaanse mannen geslagen werden door hun vrouwen. Er zouden veel meer mannen slachtoffer zijn van partnergeweld dan vrouwen. Dit bezorgde Steinmetz een golf van krantenartikels en aandacht van over heel de wereld. Ondertussen is dit achterhaald. Vrouwen kunnen ongetwijfeld gewelddadig zijn, sommige zelf extreem gewelddadig en ze kunnen een sfeer van angst en gevaar creëren voor hun echtgenoot. Maar vrouwelijke daders komen in veel mindere maten voor dan mannelijke daders, men kan zeker niet spreken van een syndroom.[119]

Wat me opvalt, is dat al deze bevindingen over fysiek geweld gaan. Onderzoek naar het voorkomen van mentaal, psychisch geweld zou misschien een ander licht kunnen werpen.

[117] D.D. CAHN, *o.c.*, p. 20.
[118] J.L. JASINSKI en L.M. WILLIAMS (ed.), *o.c.*, p.6-7.
[119] M.D. PAGELOW en L.W. PAGELOW, *Family Violence*, New York, Praeger Publishers, 1984, p.267- 277.

b GEWELD IN SAME-SEX COUPLES

Er is weinig literatuur te vinden over geweld in homoseksuele relaties. Zij zelf durven beweren dat er binnen hun relaties geen geweld voorkomt.
Ook binnen deze relaties ontstaan er machtsverhoudingen, waarbij de ene controle wil uitoefenen op de andere. Ik ga alle risicofactoren niet opnieuw herhalen maar een sociale leertheorie kan hier evengoed gelden en alcohol en drugs kunnen in deze relaties evengoed dienen als ontremmer.

Lesbiennes zouden zelfs gewelddadiger zijn dan heteroseksuelen in intieme relaties. Dutton's recente onderzoek onder mannelijke homoseksuelen toont in heteroseksuele koppels dezelfde psychologische factoren aan die gewelddadigheid voorspellen als in homoseksuele koppels.[120]

Same-sex couples hebben met meer problemen te kampen dan heteroseksuele paren. Ze moet eerst zelf hun geaardheid aanvaarden en uitzoeken hoe ze ermee moeten omgaan. Het volgende probleem doet zich voor als ze het aan hun familie en omgeving moeten gaan vertellen. Dit alleen kan al leiden tot erge frustraties en zoals eerder vermeld kan frustratie leiden tot agressie.
Wanneer hun relatie niet herkend wordt, lijden de partners onder de stress die gepaard gaat met de geheimhouding en de isolatie, dit vergroot hun afhankelijkheid van de relatie.[121]
Veel problemen die zich niet voordoen bij heteroseksuele koppels kunnen tot partnergeweld leiden. Ze moeten bewijzen dat het om een serieuze verbintenis gaat. Sociale gender patronen, die verschillende materiële en culturele middelen toewijzen aan mannen en vrouwen, hebben ook een effect op homo's en lesbiennes, ze nemen andere posities in binnen de sociale structuur omwille van hun gender. Mannen hebben bijvoorbeeld meer voordelen op de arbeidsmarkt, ze hebben soms meer geld dan lesbiennes. Dit heeft een invloed op conflicten over geld, maar ook op de machtverhoudingen die kunnen leiden tot conflicten.[122]
De gender gelijkheid in same-sex couples lost het probleem van machtsongelijkheid zoals het voorkomt in heterokoppels niet op. Integendeel, andere persoonlijke en situationele kenmerken creëren machtsverschillen voor homo's en lesbiennes. 'Macht' heeft verschillende meningen bij mannelijke of vrouwelijke koppels, mannen en vrouwen bekijken het gebruik van hun macht niet op dezelfde manier.[123]

[120] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, 2000, p.83.
[121] D.D. CAHN, *o.c.*, p. 5.
[122] *Ibid.*, p. 4.
[123] *Ibid.*, p. 5.

Hetzelfde geslacht hebben zorgt ervoor dat de partners zich met elkaar kunnen vergelijken. In heterokoppels gebeurt dit minder vaak, een vrouw vindt het bijvoorbeeld niet erg dat ze een minder goede mecanicien is dan haar man. Partners van hetzelfde geslacht kunnen directe vergelijkingen maken, als het resultaat minder gunstig is voor de ene dan voor de andere partner, kunnen er spanningen en conflicten losbarsten.[124]
Buiten de gewone spanningen tussen partners, krijgen homoseksuele partners deze problemen en spanningen er nog eens bovenop. De kans op geweld is dan ook groter dan bij heterokoppels.

De onzichtbaarheid van partnergeweld bij homoseksuele koppels wordt versterkt door een culturele mythe, zowel homo- als heteroseksuelen geloven erin, dat same-sex koppels niet gewelddadig zijn. Vooral lesbiennes geloven dat hun relatie vrij is van die soort agressie die mannen gebruiken tegen vrouwen. Paradoxaal genoeg werd door zelfrapportage van lesbiennes een gelijkaardig cijfer van het optreden van misbruiken gevonden dan gerapporteerd werd door heteroseksuele vrouwen.
25 % van de lesbische en 27% van de heteroseksuele vrouwen rapporteerden fysiek mishandeld te zijn geweest door hun partner.[125]

[124] D.D. CAHN, *o.c.*, p. 8.
[125] *Ibid.*, p. 19.

07 HOE ZIJN DE RISICOFACTOREN AAN ELKAAR GELINKT?

De hiervoor opgesomde mogelijke oorzaken van partnergeweld kunnen allemaal in vraag worden gesteld. Er bestaan wel verbanden, maar ze zijn niet altijd causaal. Waarom leiden ze soms tot partnergeweld en soms niet? Veel van de oorzaken gelden ook voor geweld in het algemeen, niet enkel geweld gekeerd tegen intieme partners. Daarom is het dus nodig om de factoren te bekijken in relatie met andere factoren. Ze moeten aan elkaar gelinkt worden om een betere invloed te hebben op de kans om partnermishandelaar te zijn.
Dutton ontwikkelde een uitgebreid model van risicofactoren voor de cyclische partnermishandelaar. Na zijn onderzoek te hebben toegelicht, beschrijf ik de linken die door andere onderzoekers zijn gevonden.

a CYCLISCHE PARTNERMISHANDELAAR / BORDERLINER

Ook Dutton is teleurgesteld in de voorgenoemde theorieën en besloot zelf onderzoek te doen naar cyclische partnermishandelaars. Hij legt bijzonder goede linken.

De oorzaken van geweld komen volgens hem uit drie verschillende bronnen:

- Beschaamd gemaakt worden, in het bijzonder door de vader
- Een onveilige gehechtheid aan de moeder
- De rechtstreekse ervaring van geweld in het ouderlijk gezin

Deze factoren afzonderlijk zijn onvoldoende om de gewelddadige persoonlijkheid te creëren. Deze elementen moeten zich gelijktijdig voordoen. Ze creëren een potentieel voor gewelddadig gedrag dat gevormd en verfijnd wordt door latere ervaringen.[126]
Dutton's drie bronnen zijn oorzaken die tot een borderline persoonlijkheidsstoornis leiden.

1 SCHAAMTE (ROL VAN DE VADER) [127]

Het schaamtegevoel heeft de grootste invloed op hun woede. Die schaamte werd gecreëerd in de vroege jeugdjaren. De cyclische partnermishandelaar werd door

[126] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, p.87.
[127] *Ibid.,* p.89-101.

zijn vader (of stiefvader) vernederd, gecontroleerd en uitgescholden. Naast deze kleinerende tirades, die soms uren duren, werd hij vaak ook nog geslagen of geschopt.
De jongen kwam in de onaangename toestand van aversieve arousal (geagiteerde opwinding) terecht. Hij leerde dat hij niet kon ontsnappen aan zijn vader, dat hij een hulpeloze gevangene was in diens greep.
Deze staat van gevangenschap kan schaamtegevoelens oproepen, aangezien iemands gevoel van beheersing van en controle over zijn lot erdoor ondermijnd wordt, zijn menselijke waardigheid afneemt en hij gedwongen wordt om zich te dissociëren van de horror. Ze zien hun vader als almachtig en onoverwinnelijk, zelf zijn ze machteloos.
De vader mishandelde daarnaast vaak ook nog zijn vrouw.
Dit is meer dan enkel voorbeeldgedrag in gezin van herkomst, ze werden niet enkel geslagen, ze werden ook afgewezen en beschaamd gemaakt.
Schaamte is een emotionele reactie op een aanval op het algemene zelfwaardegevoel. Hun ouders zeiden vaak ‘je deugd niet, je zult nooit iets bereiken’. De integriteit van het ‘zelf’ van het kind werd aangetast.
Dus hier is er zowel een aanval op het zelfwaardegevoel als geconfronteerd worden met voorbeeldgedrag voor mishandeling. De dodelijke combinatie van beschaamd gemaakt worden en fysieke mishandeling is een vereiste. Dit is eerder regel dan uitzondering.
Hierdoor krijgt de zoon een zwak identiteitsgevoel (identiteitsdiffusie). Hierdoor kan een stabiel, positief zelfgevoel zich niet ontwikkelen.
Een belangrijk punt aan dit alles is de geheimhouding. Een mishandeld kind leert zijn gevoelens voor iedereen te maskeren, ook voor zichzelf. Hierin wordt hij geholpen door de socialiserende cultuur die mannen al eeuwen heeft geleerd niet emotioneel expressief te zijn, dat is voor watjes.
Niet enkel geweld maar ook verlating van het gezin als het kind nog maar een peuter is, leidt tot schaamte. Verlating is de ultieme afwijzing.
Deze mannen zijn niet alleen als kinderen beschaamd gemaakt, maar zijn nu, als volwassenen, nog steeds beschaamd door die vernedering en ze stapelen schaamte op schaamte.
In deze persoonlijkheid leeft er razernij en schaamte die geen expressie vindt. Tot zich een intieme relatie voordoet, die hem emotioneel kwetsbaar maakt en zijn evenwicht bedreigd. Dan dreigt een vrouw hem en zijn schaamte te zien zonder het masker dat hij heeft opgebouwd, zonder de make-up. Dan barst de razernij los. Hij is geschokt en verrast. Hij verontschuldigt zich en voelt zich onmiddellijk na het incident beschaamd, maar hij kan die emotie niet verdragen. Dit herinnert hem te veel aan zijn reeds lang begraven pijn. Daarom legt hij de schuld bij haar. Als het zich vaker voordoet, gaat hij van verwijt naar verwijt, vrouwen zijn de oorzaak en hij praat zichzelf goed door vrouwenhaat te ontwikkelen.

Dutton geeft hier voor de eerste keer een risicofactor die specifiek intiem geweld verklaart. Veel andere factoren hebben een invloed op geweld in het algemeen. Dit geeft een antwoord op de vraag waarom ze juist geweld gebruiken tegen hun intieme partner. Liefde maakt iemand kwetsbaar en daardoor wordt een gewelddadige partner geconfronteerd met zichzelf en zijn schaamtegevoelens. Hij geeft de persoon die hem zo kwetsbaar maakt de schuld en daarom is het geweld tegen hen gekeerd.
Uiteraard is dit schaamtegevoel maar één element, de volgende elementen moeten ook plaatsgevonden hebben.

2 ONVEILIGE GEHECHTHEID (ROL VAN DE MOEDER) [128]

Ook de moeder speelt een cruciale rol in het vormen van de gewelddadige persoonlijkheid.
Dutton vond in zijn onderzoek dat zijn cliënten hun moeder beschrijven als koud, controlerend en manipulerend. Ze voelen een diepe haat tegenover haar.
De objectrelatietheorie legt uit hoe zuigelingen hun eerste relaties leggen met hen die ze verzorgen. Het thema van deze theorie is 'splijting'.
Onze basisideeën met betrekking tot het 'zelf' ontwikkelen zich wanneer we voor de eerste keer uit de omarming van onze moeder wegwandelen. Dan beginnen we in te zien dat we een apart wezen zijn. Dit wordt de 'psychologische geboorte van het menselijk kind' genoemd. Het is geen toeval dat woede zich voordoet in deze fase van de ontwikkeling. In deze fase zoekt en vermijdt het kind afwisselend het lichamelijk contact met zijn moeder. Er is een snel wisselend verlangen om moeder van zich af te duwen en zich aan haar vast te klampen.
Als hij het innerlijk beeld heeft van een warme en hem koesterende moeder, is dat voldoende om perioden van scheiding van haar te verdragen.
Elk kind begint de optimale afstand te vinden ten aanzien van de moeder, dit is de afstand waarop hij het beste kan functioneren. Het is een compromis tussen separatieangst (indien te ver weg van de moeder) en gevoelens van verzwolgen te worden (indien te nabij).
Splijting is het verdelen van het object (hier de moeder) in goede en slechte onderdelen. De 'goede moeder' is totaal liefhebbend en bevredigt alle behoeften terwijl de 'slechte moeder' terughoudend is en afwijzend. Door dit onderscheid te maken kan het kind fantaseren over razernij tegen de 'slechte moeder' zonder risico dat hij de 'goede moeder' vernietigt.
Zo wordt er een onzeker niet-consistent en negatief zelfgevoel ontwikkeld. Hij kan zichzelf niet tot rust brengen of zijn innerlijke stress hanteren. Dit is de oorzaak van de opbouw van spanning, hij lijkt wel een vulkaan. Deze reacties blijven

[128] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, p.103-121.

bestaan, maar blijven verborgen onder de oppervlakte tot een andere emotionele relatie gelijksoortige emotionele bedreigingen met zich meebrengt. Intieme romantische relaties doen de man zijn vroegere versmelting met de moeder herbeleven. De extreme onbeheersbare razernij van het kleine kind komt overeen met de beschrijvingen van de woedeaanvallen die mishandelende vrouwen bij hun partners zien. Dit geweld wordt vaak gezien als infantiele razernij.
Splijting biedt een verklaringsmodel. De ene week is zijn intieme partner een onmogelijk mens en is het leven met haar een hel. De andere week is zij een 'goede vrouw' en was hij het die fout was. Wanneer de spanning en gevoelens over niet geliefd worden en niet gewaardeerd zijn zich opbouwen, begint zijn 'razende zelf' op te doemen en wordt zijn visie op zijn vrouw in toenemende mate negatief. Ze is onbetrouwbaar, seksueel promiscue, kwaadwillend en liefdeloos, een hoer. Dit stopt niet tot de razernij losbarst. Na de mishandeling en de afname van de spanning voelt hij zichzelf waardeloos, hij idealiseert zijn partner en devalueert zichzelf. Dit is de berouwvolle verzoeningsfase. Hij plaatst zijn vrouw op een voetstuk. Maar zoals Gloria Steinem zei: 'Een voetstuk is eenzelfde gevangenis als elke andere kleine ruimte.'

Naast splijting is er ook nog projectie. Projectie houdt in dat we ondraaglijke aspecten van onszelf op iemand anders projecteren. Gewoonlijk op iemand die ons nauw aan het hart ligt. Ze menen bijvoorbeeld agressie te zien in hun vrouwen terwijl ze die bij zichzelf ontkennen.

De objectrelatietheorie verklaart veel van de gewelddadige persoonlijkheid, maar niet alles.
We leven de eerste jaren van ons leven in totale afhankelijkheid van een andere persoon die de macht heeft over leven en dood. Machtsverschillen bevorderen op zichzelf binding.
Jongens ontwikkelen een sterkere band met de persoon van het andere geslacht in de vroege ontwikkelingsfase. Deze band omvat een gevoel van machteloosheid die kan blijven voortbestaan tot in volwassen intieme relaties. Ware emotionele veiligheid en zekerheid zijn oorspronkelijk geassocieerd met de fysieke aanwezigheid van een vrouw. Bedreiging en separatie uit de veilige gehechtheid produceren krachtige emotionele reacties zoals angst, rouw en razernij.
Er werd onderzoek gedaan naar de attitudes van moeders. Moeders waren over het algemeen liefdevol in hun interacties maar sommigen van hen toonden een onbewuste vijandigheid tegenover hun kind. Ze toonden subtiele tekens van afkeer als 'onnodige deprivaties en frustraties', waren ongeduldig over ondeugend gedrag, maakten toevallige humeurige opmerkingen. Dit ging gepaard met een

overbeschermende houding die bedoeld was om de vijandigheid te compenseren. Dit gedrag doet in kinderen levenslange gehechtheidsstijlen ontstaan.
Veilig gehechte jongeren voelen zich op hun gemak bij intimiteit. Zij die afwijzend zijn neigen ertoe om op hun hoede te zijn en geen relaties aan te gaan. De andere vertoont ambivalentie ten opzichte van intimiteit en tegenover hen met wie ze emotioneel verbonden zijn. Het aantrekken en afstoten van de angstige gehechtheid lijkt op de eb-en-vloedbeweging van de cyclische persoonlijkheid.
Een fundamentele conclusie van de gehechtheidstheorie is dat woede volgt op niet bevredigde hechtingsbehoeften.
Het doel van de woede is het behoud van een dierbare relatie.
Helaas creëert woede op zichzelf al afstand ten opzichte van anderen. En dit kan het gevoel van separatie intensiever maken, hetgeen dan weer meer woede voortbrengt en verdergaande vervreemding. Dit kan leiden tot een emotionele spiraal die uitmondt in razernij.
Gewelddadige mannen hebben een beduidend grotere behoefte aan controle in intieme relaties. Ze proberen hun angsten voor verlating te verminderen door overdreven controle uit te oefenen over hun partner.
Ambivalent gehechte personen lijken een verzwakt vermogen te hebben om een sociaal netwerk uit te bouwen. Een levenslang patroon van isolatie groeit aangezien ze geleerd hebben uit vroegere lessen dat er niet vertrouwd kan worden op ondersteuning van anderen.

Intimiteit roept onmiddellijk woede in hen op. Ze kunnen de woede niet begrijpen in hechtingstermen. In plaats daarvan leggen ze de oorzaak ervan bij hun vrouwen. ‘Waarom kan ze niet zorgen dat ik mij beter voel?’ vragen ze zich af. In werkelijkheid stamt het gevoel, althans voor een deel, uit de onontkoombare gevolgen van hun eigen verstoorde hechting. Wat overblijft in hun ontwikkelingsprofiel zijn de responsen of gedragspatronen waardoor ze leren om deze woede te uiten.

3 HET AANLEREN VAN GEWELDPLEGEN [129]

De cyclische partnermishandelaar heeft in zijn jeugd ook met geweld te maken gehad. Soms zijn deze families tot drie generaties terug aan beide kanten gevuld met geweld en misbruik.
Veel auteurs maken de fout om geweld uitsluitend te verklaren als een product van socialisatie. Dutton vindt terecht dat dit niet klopt. Want te veel mannen, gesocialiseerd in dezelfde cultuur als gewelddadige mannen, blijven hun leven lang niet-gewelddadig. Socialisatie moet gecombineerd worden met

[129] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, p.123-133.

psychologische invloeden. Het meeste intiem geweld dat mannen vertonen, stamt af van diep gewortelde gevoelens van machteloosheid die hun oorsprong vinden in de vroege ontwikkeling. Met een hem beschaamd makende emotioneel afwijzende of afwezige vader, wordt de jongen achtergelaten in de armen van een moeder die slechts op ongeregelde momenten beschikbaar is, maar die hij ziet als almachtig. Nooit zal hij van dit trauma herstellen.
Het gaat verder dan het louter kopiëren van gewelddadig gedrag. Het is pas nadat de persoonlijkheid zich gevormd heeft, dat de cultuur haar invloed uitoefent. De maatschappij kan negatieve houdingen creëren tegenover vrouwen en geweld als middel tot conflictoplossing accepteren. De maatschappij helpt om agressie vorm te geven, ze reikt de middelen aan en wijst het doel aan. Macht, controle en geweld worden de overheersende manieren van conflictoplossing.

4 DUTTON'S CONCLUSIE [130]

Gewelddadig gedrag ontstaat in het stamgezin door de ervaring met beschaamd makende gedragingen, rechtstreekse ervaring met gewelddadig gedrag van de kant van een ouder en onveilige gehechtheid aan een moeder die zelf regelmatig mishandeld is.
Hierdoor ontwikkelt de mishandelaar een dualistische visie op de vrouw, er zijn goede en slechte vrouwen. De cultuur moedigt hem aan om elk meisje of elke vrouw die hij ontmoet in deze categorieën onder te brengen. Maar gewelddadige jongens zijn sterker geneigd om te kijken naar negatieve boodschappen over vrouwen in onze maatschappij. Persoonlijkheidskenmerken hebben dus een invloed op onze interpretatie, op wat wij uit de cultuur oppikken.
De partnermishandelaar deelt vrouwen op in maagden en hoeren. Zijn moeder en zussen zijn vanzelfsprekend maagden. Ze zijn niet seksueel. Zijn vriendin is een probleem. Ze willen met haar naar bed, maar wil haar ook kunnen respecteren. Hij heeft seks nodig, maar moet ook de controle hebben over haar seksualiteit. Als hij haar plaatst in de maagdencategorie, perkt hij zijn eigen seksualiteit in. Als hij haar plaats in de categorie hoeren, kan hij zich er niet toe bewegen haar te vertrouwen en wordt zijn jaloezie onbeheersbaar.
Als hij van de ene vastgelopen relatie naar de volgende zwerft, wijt hij de mislukkingen aan de vrouw. Zo ontstaat hun vrouwenhaat.

In Dutton's onderzoek hadden de mannen met de hoogste scores op angstige gehechtheid ook de hoogste scores op jaloezie. In een engere zin is jaloezie het spookbeeld van verlating, de angst voor het verlies van de moeder, die mettertijd verandert in de angst voor het verlies van de eigen partner.

[130] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, p.133-155.

5 OPMERKINGEN

Dutton geeft hier een heel goede uiteenzetting van risicofactoren die aan elkaar gelinkt worden. De hierboven besproken elementen moeten zich voordoen: beschaamd makende gedrag van de vader, een onveilige gehechtheid aan de moeder en de rechtstreekse ervaring met gewelddadig gedrag. Men kan deze factoren niet afzonderlijk bekijken. Dutton's theorie geeft goed de complexiteit van het probleem weer.

Toch ben ik nog niet helemaal tevreden over zijn onderzoek. Ik stelde me nog een aantal vragen. Deze risicofactoren gelden enkel voor de ontwikkeling tot een cyclische partnermishandelaar. Heeft het slachtoffer dan totaal geen invloed? Zou deze man in om het even welke relatie geweld gebruiken? En wordt elke jongen die in deze situatie opgroeit later gewelddadig tegenover zijn intieme partner?

b ANDERE COMBINATIES VAN FACTOREN

1 FRUSTRATIE MISHANDELAAR, PROVOCATIE MISHANDELDE

Er kunnen verschillende niveaus van frustratie getolereerd worden door elke man. Dit kan variëren in tijd en door verschillende externe en emotionele omstandigheden. Er zijn mannen met een lage frustratietolerantie en sommige met een hoge frustratietolerantie. De mannen met een lage tolerantie gaan sneller geweld gebruiken in hun partnerrelatie.
Vrouwen kunnen dan weer geplaatst worden op een schaal overeenkomstig hun provocatie. Dit kan ook variëren door externe en emotionele omstandigheden. Er zijn vrouwen met hoge provocatie en vrouwen met lage provocatie. Als mannen met een hoge frustratie tolerantie een paar vormen met vrouwen met een hoge provocatie, zal er niet snel geweld ontstaan. Maar vrouwen met een hoge provocatie met mannen met een lage frustratie tolerantie vormen een combinatie waar geweld kan ontstaan.[131]

[131] J.J. GAYFORD, *l.c.*, p. 33.

2 ECOLOGISCHE THEORIE

Belskey schetste een ecologisch kader om kindermisbruik en verwaarlozing te begrijpen. Dit kader met vier niveaus kan, met enkele wijzigingen, even relevant zijn voor een inzicht in intiem partnergeweld:

- Het macrosysteem, de cultuur
- Exosysteem, de formele en informele sociale netwerken in welke de familie participeert
- Microsysteem, de familiale setting waarin het geweld zich afspeelt
- Ontogenese, de familiegeschiedenis van de ouders (partners)

Om een profiel van de mishandelaar te vormen wordt gebruik gemaakt van factoren op elk niveau. Bijvoorbeeld, een beoordeling houdt een onderzoek in van de houding en de visies van de man over de relatie tussen mannen en vrouwen in het algemeen en de aanvaardbaarheid van geweld (macrosysteem), de omvang van isolatie en stress van de man (exosysteem), de omvang en de aard van de communicatie en de conflicten van het koppel (microsysteem), en de omvang van de verbale vaardigheden van de man, zijn mogelijkheid om zijn affect uit te drukken, zijn mogelijkheid tot empathie, en zijn mening over verantwoordelijkheid voor zijn daden en gewoonten (ontogenese).[132]

3 HET INLEIDENDE MULTIVARIATE MODEL [133]

Er zijn vier gebieden die een invloed kunnen hebben op partnergeweld: macrosociale factoren, biologische factoren, factoren die betrekking hebben op de gender rollen en relationele factoren.[134]

Macrosociale factoren zijn bepaald door de patriarchale en institutionele structuren die onderdrukking en geweld tegen vrouwen veroorzaken. Ze houden niet enkel een geschiedenis van geweld tegen vrouwen in, maar ook recente veranderingen in de genderrollen die bij mannen de angst opwekt om macht te verliezen. De hoofdvraag bij deze factoren is: 'Hoe draagt de maatschappij bij tot het geweld van mannen tegen vrouwen?'

De biologische factoren worden bepaald door hormonale en neuroanatomische dimensies van mannen die de oorzaak vormen van geweld tegen vrouwen. Het gaat om alle mannelijke psychologische processen die kunnen bijdragen tot het geweld van mannen tegen vrouwen. De hoofdvraag hier is: 'Is het geweld van mannen tegen vrouwen biologisch bepaald?'

---

[132] S. LOVE, *o.c.*, p.23.
[133] J.M. O'NEIL en M. HARWAY, "Preliminary Multivariate Model Explaining the Causes of Men's Violence Against Women", in M. HARWAY en J.M. O'NEIL, *What causes men's violence against women?*, California, Sage Publications, Inc., 1999, p.13-14.
[134] Zie bijlage 5.

De genderrol socialisatiefactoren worden gedefinieerd als de seksistische houding van mannen en hun emoties en gedragingen die ze tijdens hun leven geleerd hebben. Het gaat om negatieve emoties tegenover vrouwen. De centrale vraag luidt: 'Veroorzaakt de socialisatie van genderrollen en hun conflicten het geweld van mannen tegen vrouwen?'
De relationele factoren tenslotte zijn de interpersoonlijke en verbale interacties tussen partners die het geweld kunnen veroorzaken. Het gaat hier om de emotionele en verbale communicatiepatronen en ervaringen tussen de partners. Deze factoren omvatten ook de vroegere ervaringen in het gezin van herkomst van beide partners waar ze getuige zijn geweest van geweld of geweld hebben ervaren. De centrale vraag is: 'Veroorzaken verbale en interpersoonlijke interacties tussen mannen en vrouwen, het geweld van mannen tegen vrouwen?'
Al deze domeinen hebben een invloed op partnergeweld. Factoren uit elk domein spelen een rol en verhogen de kans op partnergeweld.

4 HET HERZIENE MULTIVARIATE MODEL [135]

Het vorige model werd herzien. Het is nu meer systematisch en denkt meer na over hoe de verschillende factoren aan elkaar gekoppeld worden. Nu gaat het om zeven risicofactoren:

- Macrosociaal
- Relationeel
- Biologisch
- Psychologisch
- Socialisatie
- Psychosociaal
- Interactie

In bijlage zes zit een figuur die duidelijk maakt hoe de risicofactoren aan elkaar gelinkt worden.[136] De risicofactoren worden beschreven vanuit de globale macrosociale factor, dit is de hoofdfactor die alle andere factoren beïnvloedt. De macrosociale factor vertegenwoordigt de sociale context waarin het geweld plaatsvindt. Het gaat om de sociale, politieke en economische realiteit waar vrouwen en mannen elke dag mee geconfronteerd worden.
De relationele factor is de volgende contextuele dimensie die het geweld van mannen tegen vrouwen verklaard. De relationele factoren bevinden zich binnen de macrosociale context en dit bevestigt een direct verband tussen de maatschappij en persoonlijke relaties tussen mensen. De relationele factoren

[135] J.M. O'NEIL en M. HARWAY, "Revised Multivariate Model Explaining Men's Risk Factors for Violence Against Women: Theoretical Propositions, New Hypotheses, and Proactive Recommendations", in M. HARWAY en J.M. O'NEIL, *What causes men's violence against women?*, California, Sage Publications, Inc., 1999, p.214-217.
[136] Zie Bijlage 6.

omcirkelen ook de biologische, psychologische, socialiserende en psychosociale factoren. De drie pijlen die in twee richtingen wijzen duiden aan dat deze factoren in direct verband staan met elkaar.
Alle factoren hebben dus een invloed op de kans dat mannen gewelddadig optreden tegen hun partner. De factoren hebben op elkaar ook nog een enorme invloed.

c CONCLUSIE

De modellen die in dit hoofdstuk geformuleerd worden, houden rekening met meerdere factoren. Naar mijn persoonlijke mening, geeft de laatste theorie het beste de werkelijkheid weer. De situatie is zo complex dat het onmogelijk is om de risicofactoren te noemen, men kan wel duidelijk maken uit welke domeinen er risicofactoren voorkomen. Men spreekt in dit model van invloeden uit de maatschappij, over relationele factoren, die rekening houden met zowel dader als slachtoffer, en over biologische, socialiserende, psychologische en psychosociale factoren. Invloeden uit al deze domeinen spelen een rol in de kans om in een gewelddadige partnerrelatie terecht te komen.

08 WAAROM BLIJFT HET GEWELD DUREN?

Gayford onderzocht 100 vrouwen die slachtoffer waren van fysiek geweld, in 25% van de gevallen startte het geweld voor het huwelijk.[137] Ik stel me dan de vraag waarom ze bij hun partner bleven of zelfs met hem trouwden.
Waarom blijven ze bij hun mishandelende partner. Waarom nemen ze niet gewoon hun koffer en vertrekken ze? Ik betrap mezelf erop dat ik dit te simplistisch bekijk. Ik denk bij mezelf: 'mij overkomt dit niet, na één klap ben ik weg.' Maar zo gemakkelijk lijkt dit niet te gaan.
Het lijkt allemaal nog ingewikkelder als ze getrouwd zijn, kinderen hebben, het slachtoffer financieel afhankelijk is van de mishandelende partner, ...

Ik heb het al over sprookjes gehad, nu zou ik je graag meenemen naar de Walt Disney kinderfilm Belle en het Beest. Mastenbroek geeft een blik op het verhaal zoals ik het nog nooit heb bekeken. In de film wordt het mannelijke personage (het beest) voorgesteld als een man die zijn menselijkheid en gevoeligheid verloren is, hij is heel agressief en kwaad. Maar hij zoekt naar die gevoeligheid bij Belle. Zij ontdekt de zachte kant van het Beest en wordt verliefd op hem. Ook hij is verliefd op haar, hij redt haar van de wolven en van de agressieve concurrent die ook naar haar hand dingt. Ze is blij dat het beest haar redt, want zelf heeft ze die fysieke kracht niet. Uiteindelijk verandert het Beest in een echte prins, zijn betovering wordt verbroken. Hiermee wordt eigenlijk gesuggereerd dat als je als vrouw blijft doorzetten, niet bang bent voor de kwaadaardige kant van je man en blijft geloven in zijn kwetsbare, gevoelige kern, alles weer goed zal komen...[138]

"Married couples can afford to engage in more conflict because they have a contract that solidifies their relationships against break-up (indeed, this has been one of the criticisms leveled against marriage in that its security is a 'license to abuse')." [139]

[137] J.J. GAYFORD, *l.c.*, p. 21.
[138] S. MASTENBROEK, *o.c.*, p.142.
[139] D.D. CAHN, *o.c.*, p. 6.

a AFHANKELIJKHEID

Sybille Opdebeeck deed onderzoek naar afhankelijkheid als reden om in een gewelddadige partnerrelatie te blijven. Ze onderscheid verschillende vormen van afhankelijkheid:

- Materiële afhankelijkheid: sociaal-economische status, financieel beheer
- Symbolische afhankelijkheid: belangrijke buiten-gezins-posities, gefrustreerde posities, geloof en traditionaliteit in sekserollen
- Sociale afhankelijkheid: autonomie van een belangrijk netwerk, toereikendheid van de sociale steun, het kennen van alleenstaanden
- Affectieve afhankelijkheid: hechting en investeringsniveau

Ze vond dat de omvang van het geweld belangrijk was bij de keuze op te stappen. Vrouwen wier partner meer geweld gebruikte lopen een groter risico op voortgezet partnergeweld. Het is een betere voorspeller dan afhankelijkheid. Het vroegere gedrag van de man is dus belangrijker dan de kenmerken van de vrouw. Toch is het ook zo dat vrouwen die zich afhankelijker voelen een groter risico lopen op revictimisatie.[140]

Painter en Dutton noemen dit de traumatische binding, er moet een persoon zijn die meer macht heeft dan de andere en er moet een intermitterende mishandeling zijn, dat wil zeggen op onverwachte, willekeurige momenten. Onvoorspelbaarheid is belangrijk: intermitterende bekrachtiging is een krachtige motivatie die iemand doet terugkomen voor méér (bijvoorbeeld bij een speelautomaat, onverwacht win je, op willekeurige momenten). Het slachtoffer hoopt dat het deze keer beter zal zijn, dat het deze keer ophoudt. Emotionele bindingen blijven haar terughalen.[141]
Het geweld begint meestal subtiel, totdat de partner gevangen zit in het web, ze zijn totaal afhankelijk van hun partner. Uit de relatie stappen vraagt ontzettend veel moed en kracht. Ze zijn ook bang dat de partner iets zal merken van het 'uitbreekproces'.
Zo komen we dus tot de volgende reden: angst.[142]

b ANGST

Angst is de meest voorkomende reden waarom slachtoffers bij hun mishandelaar blijven. De angst groeit stilaan en gaat dan plots het hele leven, het doen en laten

[140] S. OPDEBEECK, *Afhankelijkheid en het beëinidgen van partnergeweld*, Garant, Leuven, 1993, p.252-256.
[141] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, 2000, p.71.
[142] L. VAN PARIJS, *Geweld en zijn slachtoffers*, onuitgegeven, p.2.

dicteren. Het risico op seksuele mishandeling en ernstig geweld is zelfs groter als personen de relatie proberen te beëindigen.[143]
Ze zijn verschrikkelijk bang van hun echtgenoot, ze weten dat hij hen altijd zal vinden, waar ze ook heen gaan, ze zien hun eigen veiligheid enkel als ze bij hem blijven. Gayford twijfelt er niet aan dat dit een vorm van brainwashing is.[144]
Deze angst veroorzaakt dan ook soms schaamte: schaamte omdat men mislukt is. Schaamte omdat men denkt dat het alleen bij hen gebeurt.[145]

Hun angst is niet altijd enkel voor hun eigen veiligheid. Ze vrezen dat hun echtgenoot alleen zal vallen of zelfmoord zal plegen als ze vertrekken. Ze durven de hulp van vrienden niet te vragen omdat ze schrik hebben dat hij het geweld ook tot hun vrienden zal richten.[146]

c HULPELOOSHEID

Door het geweld gaan ze niet meer geloven in zichzelf, ze geloven niet meer dat ze in staat zijn de situatie te beïnvloeden. Ze hebben gevoelens van angst en depressie. Deze aangeleerde hulpeloosheid kan ook verantwoordelijk zijn voor het feit dat veel mishandelde vrouwen bij hun partner blijven.[147]
Een voorbeeld daarvan is het 'Stockholm Syndroom'. Dit was oorspronkelijk de paradoxale binding tussen gijzelnemer en slachtoffers (naar een bankemployee in Stockholm die verliefd werd op de man die haar gegijzeld had). Anna Freud beschreef dit als identificatie met de agressor. Als iemand in een levensgevaarlijke situatie verkeerd waarin zij machteloos is, identificeert zij zich met de dader om het gevaar af te wenden.[148]

d EENZAAMHEID EN ISOLATIE

Ze zijn vaak zo geïsoleerd dat ze geen contact meer hebben met familie en vrienden om op terug te vallen. Ze denken dat ze nergens steun vinden.
Ze denken ook vaak dat ze alleen staan met hun probleem, dat niemand hen begrijpt, dat het enkel bij hen gebeurt.[149]

[143] J.L. JASINSKI en L.M. WILLIAMS (ed.), *o.c.*, p.33.
[144] J.J. GAYFORD, *l.c.*, p. 22.
[145] L. VAN PARIJS, *Geweld en zijn slachtoffers*, onuitgegeven, p.3.
[146] M.D. PAGELOW en L.W. PAGELOW, *o.c.*, 1984, p. 307.
[147] S. OPDEBEECK, *o.c.*, p.262.
[148] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, 2000, p.70-71.
[149] J.J. GAYFORD, *l.c.*, p. 22.

e SCHULDGEVOEL

Sommige vrouwen zijn ervan overtuigd dat het hun schuld is[150].
Ze zoeken de oorzaak bij zichzelf: ik ben ook wel eens chagrijnig, ik moet ook niet laten merken dat ik iets beter kan of weet dan hij, ik moet mijn mond houden, ook al zegt hij dingen die niet waar zijn, ...[151]
Ze vinden dat hun eigen gedrag aanleiding gaf tot agressie. Hun omgeving spoort hen aan meer begrip te tonen voor hun man en beter hun best te doen een goede echtgenoot voor hem te zijn.[152]
"Their guilt is compounded by the many times others ask 'What did you do to provoke him?'"[153]

f KINDEREN

"Cultural scripted messages persist that wives should stay in unhappy marriages 'for the sake of the children.'" [154]
Ze willen hun kinderen hun vader niet onthouden of zijn bang de kinderen alleen niet aan te kunnen.
Als de kinderen het huis verlaten is het geweld een deel van hun leven geworden.[155]

g ONTKENNING

Als we gaan kijken naar het borderline type, dan zien we dat sommige vrouwen door de zachtheid en de aantrekkingskracht van de verzoeningsfase worden verleid. Ze zweren samen met hun mishandelaar in ontkenning.[156]

[150] *Ibid.*, p. 22.
[151] M. VAN RAPPARD, *o.c.*, p. 20-21.
[152] *Ibid.*, p. 24.
[153] M.D. PAGELOW en L.W. PAGELOW, *o.c.*, p. 309.
[154] J.L. JASINSKI en L.M. WILLIAMS (ed.), *o.c.*, p.7.
[155] J.J. GAYFORD, *l.c.*, p. 22.
[156] D.G. DUTTON, S.K. GOLANT en H. PIJNAKER, *o.c.*, p.70.

h A WAY OF LIFE

Het komt voor dat voor sommige vrouwen het lijden al 'a way of life' is geworden. Hun moeders tolereerden een lang en stormachtig huwelijk, zij zelf hebben 15 jaar of meer vol geweld getolereerd. In vele gevallen hebben hun kinderen het opgegeven en hebben het huis verlaten. Over de jaren heen hebben ze een manier gevonden om met het geweld om te gaan, meestal een totale overgave aan de dominantie van hun man. Uiteindelijk verliezen ze de mogelijkheid, en zelfs het verlangen, om weg te gaan. Ze ontwikkelen medelijden voor hun agressor, realiseren zich dat hij het zonder hen niet aankan.[157]

i ZE WILLEN DAT HIJ VERANDERT

Ze willen niet weg bij hun man, ze willen dat hij ophoudt met slaan. Ze hopen dat hij verandert, want ze houden van hem.
Trouwens, ze vinden hun man of vriend, afgezien van zijn agressieve buien, ook aantrekkelijk: hij kan heel aardig zijn, hij ziet er goed uit, hij durft alles.
Een duurzame relatie vinden ze eveneens de moeite waard: de status van getrouwd zijn valt te verkiezen boven alleen zijn, dat vaak geassocieerd wordt met overgeschoten en eenzaam zijn.[158]

j CONCLUSIE

De redenen waarom vrouwen bij hun gewelddadige partner blijven, worden vaak gevormd door het geweld. De isolatie, de afhankelijkheid, de angst, de schuldgevoelens en de hulpeloosheid worden gecreëerd door de gewelddadige situatie waarin ze verkeerden. Uiteindelijk kan dit stranden in het aanvaarden van het geweld en is het 'a way of life' geworden.

[157] .J. GAYFORD, *l.c.*, p. 34.
[158] M. VAN RAPPARD, *o.c.*, p. 17.

DEEL 2: EMPIRISCH ONDERZOEK

01 ONDERZOEKSOPZET EN METHODE

a ONDERZOEKSVRAGEN EN ONDERZOEKSOPZET

Na deze uiteenzetting waarin de visies van verschillende onderzoekers aan bod kwamen, ga ik zelf in gesprek met ervaringsdeskundigen. Slachtoffers van partnergeweld heb ik geïnterviewd met behulp van open vragen. Ik heb ze gecontacteerd via organisaties die bereid waren aan hun cliënten te vragen of ze wensten mee te werken aan dit onderzoek. Ik ben gaan kijken over welk type van partnermishandelaar het bij mijn respondenten ging, wat het geweld juist inhield. Welke risicofactoren waren er aanwezig in hun gezin, welke waren van toepassing op zichzelf en welke op hun mishandelende partner? Welke factoren deden zich samen voor?

De onderzoeksvragen luiden:

- Welke risicofactoren verhogen de kans op partnergeweld?
- Hoe zijn deze factoren aan elkaar gelinkt?

Het was oorspronkelijk de bedoeling om zowel daders als slachtoffers te bevragen. Ik heb veel organisaties en projecten opgebeld, maar het lukte niet om daders te pakken te krijgen. Om ethische redenen werd me echter niet toegestaan om met daders van partnergeweld te praten. Er zat dus niets anders op dan mij te concentreren op slachtoffers van partnergeweld.

Ik heb enkele richtvragen opgesteld, die een leidraad vormen in de gesprekken met de respondenten.[159] Tijdens het gesprek zijn er soms andere thema's aan bod gekomen dan diegenen die oorspronkelijk voorzien waren. Het is ook gebeurd dat bepaalde thema's niet besproken werden. Hiermee kan dus achterhaald worden wat voor de respondenten zelf relevante aspecten en risicofactoren zijn. Ik richt me vooral op hun jeugd, studies, contacten en relaties met vrienden en familie, hun hobby's, drank- of drugproblemen, de omvang en aard van het geweld, wanneer het ontstaan is en om welke redenen en in welke situaties het geweld zich voordeed. Aangezien ik geen daders heb kunnen

[159] Zie bijlage 7.

bevragen, heb ik aan de slachtoffers gevraagd of ze een vermoeden hadden waarom hun partner zo gewelddadig was of welke redenen ze konden bedenken die de oorzaak zouden kunnen zijn van het geweld.

Ik heb de interviews in fragmenten opgedeeld en gelabeld. Deze labels maken het mogelijk om de interviews horizontaal en vertikaal te analyseren. Ik ga eerst kijken welke risicofactoren er bij mijn respondenten aanwezig zijn. Daarna ga ik per respondent na welke factoren zich samen voordoen.

Naast het interview heb ik van één slachtoffer een heel dossier meegekregen waarin correspondentie te vinden is tussen zichzelf, haar echtgenoot en haar kinderen. Ook documentatie van ontslagen, opnames in psychiatrische ziekenhuizen, vind ik hierin terug. Ze gaf me dit dossier omdat het een goede ondersteuning was bij haar levensverhaal.
Dit verwerk ik mee in de analyse.

b KRITIEKEN

Aangezien het hier slechts om een licentiaatsverhandeling gaat en de non-respons bij dit gevoelige onderwerp zo hoog was, heb ik slechts zes slachtoffers kunnen bevragen.
Ik heb enorm veel moeilijkheden gehad om daders te pakken te krijgen. Ik heb verschillende projecten, organisaties, trainingen, gevangenissen, justitiehuizen en psychiaters opgebeld, ofwel hadden ze op dat moment geen daders van partnergeweld in behandeling, ofwel konden ze niet meewerken wegens het strenge beroepsgeheim waarmee ze rekening moeten houden.
Na lang zoeken was er één training, training Time-Out, bereid om mij in contact te brengen met enkele van hun cliënten. Wegens het triestige nieuws, het plotse overlijden van een medewerker van Time-Out, ligt de werking van het team voorlopig stil.
Ik heb mijn analyse dus enkel gedaan met slachtoffers van partnergeweld. Het gaat dan enkel om slachtoffer die hun verhaal graag kwijt wilden. Dit kan een vertekend beeld geven aan de resultaten.

De betrouwbaarheid van mijn onderzoek is laag omdat ik mijn respondenten open vragen heb gesteld, ik heb geen gebruik gemaakt van een gestandaardiseerde vragenlijst. Het is onmogelijk om de interviews te herdoen en als het toch zou gebeuren dan zou men nooit dezelfde antwoorden krijgen, na een tijdje veranderd

namelijk de visie en het referentiekader van de respondenten. In de sociale wetenschappen is het steeds moeilijk om een onderzoek te herhalen.
Mijn betrouwbaarheid wordt wel verhoogd omdat we tijdens het gesprek geen last hadden van lawaai of andere storende factoren. Ik zat telkens met mijn respondent alleen in een aparte kamer, ofwel bij hen thuis ofwel in een apart lokaal in de gebouwen van een CAW.
De betrouwbaarheid hangt ook af van de sociale wenselijkheid, het zou dus wel kunnen dat mijn slachtoffers hun aandeel in het geweld niet vermelden of mooier voorstellen dan het is. Toch denk ik dat sociale wenselijkheid bij slachtoffer een minder grote rol speelt dan bij het bevragen van daders.

Zoals in elk kwalitatief onderzoek zullen de resultaten nooit representatief zijn en kan er dus niet veralgemeend worden. Ook mijn kleine en selecte steekproef doet de externe validiteit dalen. Het is niet de bedoeling om de resultaten van dit onderzoek te generaliseren. Ik wil gewoon een beeld krijgen van de situatie binnen de gezinnen en de risicofactoren die zich voordoen.

De interne validiteit werd verhoogd doordat de respondent een eigen inbreng had. Ik kon steeds doorvragen naar de zaken die ik wilde weten, en zo werden de belangrijkste onderwerpen goed uitgespit. Door het kwalitatief interview meet ik wat ik graag wil meten: de risicofactoren van de slachtoffers, de aard en de omvang van het geweld en wat volgens de slachtoffers de risicofactoren zijn van de daders.

c RESPONDENTEN

Ik heb in totaal zes slachtoffers bevraagd, waarvan slecht één van het mannelijke geslacht.
De respondenten zijn afkomstig uit verschillende delen van Vlaanderen. Ik heb twee slachtoffers uit het Brusselse, twee uit de Kempen, één uit de provincie West-Vlaanderen en één uit de provincie Antwerpen.
Alle leeftijdscategorieën komen aan bod, variërend van 21 jaar tot 65.
Ondanks het feit dat het een heel gevoelig onderwerp is, vertelden de meeste slachtoffers heel vlot over de gruweldaden die ze hebben meegemaakt. Soms was hun uitleg verwarrend en sprongen ze van het ene onderwerp op het andere. Het was moeilijk om chronologisch te vertellen wat er gebeurd was, wat te begrijpen is na de traumatische gebeurtenissen die ze hebben moeten doorstaan.

Wat me opviel was dat sommige respondenten mij dankbaar waren, ik dankte hen voor hun medewerkingen, maar ze waren mij nog meer dankbaar omdat ik had willen luisteren naar hun problemen. Ze waren zo blij dat ze hun hart hadden kunnen luchten, hun gal hadden kunnen uitspuwen. Soms werd ik dus heel openhartig ontvangen. Toch waren er ook slachtoffers die meer moeite hadden om het gebeurde weer op te rakelen. Ik vind het heel moedig en ben hen enorm dankbaar dat ze dan toch met me hebben willen praten.
De meeste respondenten zijn niet meer samen met de partner die hen mishandelde. Slechts één respondent leeft nog samen met haar echtgenoot, het geweld is ondertussen al een tijdje bekoeld. Hij wou haar niet kwijt en heeft na zes jaar beseft dat het anders moet, ze wilden beiden hun gemoedsrust terug. Het is positief te weten dat sommige koppels er samen uit kunnen komen, maar het zal nog wel even duren voor alle wonden geheeld zijn.

Mijn mannelijke respondent kan ook onder de categorie van daders vallen, maar was in eerste instantie slachtoffer. Van in zijn jeugd was hij al slachtoffer van intrafamiliaal geweld. Na heel zijn leven de slagen, de vernederingen en de financiële misbruiken te hebben ondergaan, kon hij het op het einde niet meer aan en heeft hij een mes in de buik van zijn partner gestoken. Gelukkig is dit niet te dramatisch afgelopen en heeft de ex-partner er geen blijvende letsels aan overgehouden.

02 AARD VAN HET GEWELD

De aard van het geweld is enorm verschillend bij mijn respondenten, sommige hebben maar met één soort van geweld te maken, andere met allemaal.

a FINANCIEEL MISBRUIK

Een gemeenschappelijk soort geweld dat bij alle respondenten voorkwam, was financieel misbruik. Ze moesten bijna allemaal hun geld afgeven. Soms werd hen verweten dat ze te veel geld opdeden of er een verspillende levenstijl op nahielden. Een slachtoffer vertelde dat het bij haar man en zijn familie altijd om geld ging:

> *"Altijd geld, geld, die spreken niet van geld, die spreken van schoon geld."*

Een ander slachtoffer gaf heel zijn inkomen af, zijn gezin leefde van zijn verdiensten. Toen hij geld vroeg om een hobby uit te kunnen oefenen, kreeg hij niets.
Het ging in sommige relaties zo ver dat ze geld moesten stelen van hun man om te kunnen overleven.
Bij twee van mijn respondenten had de partner de rekeningen geblokkeerd waardoor ze ook nog eens vernederd en beschaamd gemaakt werden in een winkel of op de bank.
Eén slachtoffer diende al de uitgaven op te schrijven en voor te leggen aan haar echtgenoot. Hij verlangde een keer dat ze ook alle kasticketjes bijhield om te bewijzen dat het geld daaraan was opgedaan. Dit heeft ze echter geweigerd. Het wekelijks opschrijven van het opgebruikte budget was al vernederend genoeg.

b PSYCHISCH GEWELD

Alle slachtoffers hebben ook te maken gehad met mentaal geweld. Het ging van roepen en schreeuwen tot negeren, vernederen en isoleren.

> *"Dan was da dagen zwijgen, weken zwijgen. Ik was dan op pensioen, na het overlijden van zijn vader, ging hij ook met pensioen. En dan loop ge hier allebei rond in uw huis, als 2 vreemden, echt als 2 vreemden hé. Dan lopen we langs elkaar in de gang, elkaar ontzien."*

Zo heeft ze jaren geleefd, telkens als er ruzie was over geld, eindigde het in stilzwijgen, elkaar negeren. Van al die spanning, kreeg ze een hartinfarct, waar ze gelukkig niets heeft aan overgehouden.

In sommige gevallen werden ze te min geacht om bepaalde dingen te doen. Autosleutels werden verstopt, aan computers mochten ze niet aankomen, daar waren ze te dom voor. Er werd vaak benadrukt dat ze waardeloos waren en enkel goed waren om het huishouden te doen. Enkele slachtoffers mochten niet gaan werken.
Soms waren het echt pesterijen en maakte de partner met opzet rotzooi zodat de slachtoffers het huis opnieuw konden schoonmaken. Ze werden uitgelachen, gedomineerd en belachelijk gemaakt.
De mishandelende partner ging vaak niet mee naar familiebijeenkomsten zodat het slachtoffer zich ongelukkig en alleen voelde. Als hij dan wel meeging dan danste hij met iedereen behalve met haar. Of dan sprak hij niet tegen haar ouders of haar vriendinnen.
Als er bezoek kwam werd heel duidelijk gemaakt dat deze mensen niet gewenst waren, waardoor er uiteindelijk geen vrienden meer over de vloer kwamen en de slachtoffers volledig geïsoleerd geraakten. Er werd hen soms zelfs verweten dat ze te veel aandacht staken in hun kinderen.

Overdreven controle was ook een manier om de partner te raken. GSM's controleren, computers controleren om na te gaan of ze niet met andere mannen communiceerde.
Veel slachtoffers zijn uitgescholden voor 'hoer' of 'slet', vaak in het bijzijn van andere mensen.
Eén dader pestte zijn echtgenote door haar eten weg te gooien.

Sommige uitspraken van partners kunnen echt heel hard aankomen. Twee respondenten getuigden:

> *"Hij heeft ooit gezegd: 'Mijne camion komt op de eerste plaats en dan gij.' Ik vond da heel erg, maar ik heb daar nooit iets van gezegd."*

> *"…dan begon hij daarover: 'Oud verrimpeld wijf!' Ik kan u verzekeren, ik heb veel slagen gehad, maar da was iets van... en nog steeds, gewoon omda ik altijd den twijfel heb gehad van: nee ik doe het ni, ik heb daar bang van, mischien komt er ne moment da ik ni meer kan voldoen aan mooi te zijn voor hem. En ja als ge iemand graag zie dan wilt ge toch wel, da ge naast dé man, en ge wilt toch da hij me u kan buitenkomen en kan trots zijn op zijn vrouw of zijn vriendin, allez ja, ik zit toch zo ineen. En oh, da deed echt pijn. 'Ge zijt een oud verrimpeld wijf!'"*

Het is dus duidelijk dat de diepste wonden gemaakt worden door mentaal en psychisch geweld. Lichamelijke verwondingen doen pijn, maar die genezen.

Psychische littekens daarentegen helen nooit. Deze worden veroorzaakt door de vernederingen en de pesterijen. Maar ook fysiek geweld kan voor blijvende littekens zorgen in het zelfbeeld van de slachtoffers.

c FYSIEK GEWELD

Vier slachtoffers hebben fysiek geweld ondervonden. Bij één slachtoffer is dit geweld ontstaan wanneer ze van plan was te scheiden. Terwijl het mentaal geweld en het financieel misbruik steeds bleven aanhouden, hadden de meeste slachtoffers maar enkele malen met fysiek geweld te maken. Het ging dan niet om één enkele slag, maar ze werden dan echt bond en blauw geslagen. Ze vertelden dat hun echtgenoot nooit spijt toonde, zich nooit verontschuldigde. De woorden 'ik zie je graag' of 'ik hou van je' kregen sommige mannen nooit over hun lippen.
Het geweld kon verschillende vormen aannemen.
Soms werd er gedreigd met een mes op de keel of een revolver tegen het hoofd. Eén slachtoffer werd van een betonnen trap geduwd, zodat heel haar rug open lag. Een ander slachtoffer werd tegen een muur gegooid en op het hoofd geslagen en geschopt.

Eén slachtoffer heeft gedurende heel de relatie fysiek geweld moeten verdragen. In de beginfase was er nog veel tijd tussen de gewelddadige uitvallen en volgden er uitgebreide verontschuldigingen. De excuses leken oprecht met huilbuien en schuldgevoelens. Hij hemelde haar op en vond haar de mooiste en de knapste. In dit geval zijn er veel *Ik hou van je* 's gevallen, maar of die zo oprecht waren, is nog maar de vraag. Het geweld werd steeds erger en de excuses bleven uit. Tegen het einde werd ze dagelijks geslagen. Soms werd ze in elkaar geslagen en gestampt, soms werd er met koppen gegooid, vingers tussen deuren gestoken. Hij heeft ook een paar keer met schroevendraaiers naar haar vagina gegooid *"als een messenwerper"*.

d SEKSUEEL GEWELD

In alle relaties zijn er seksuele problemen opgedoken. In een paar gevallen was er geen sprake meer van seksueel contact.

> *"We hebben nooit seks gehad, als dat was, dan was dat als ik sliep, een soort verkrachting."*

Eén respondent had te maken met seksuele pesterijen: ze daagde mijn respondent uit en dan had ze ineens geen zin meer, ze liet zich likken door de hond en zei dan dat ze ongelooflijk geil was, …
Een andere respondent moest zich laten prostitueren voor haar vriend, hij speelde pooier.
Het slachtoffer dat zwaar fysiek mishandeld werd, heeft ook veel verkrachtingen moeten ondergaan. Eerst was de seks enorm goed, hij kon haar echt bevrediging, hij was teder en lief. Hij wist ook dat ze het fijn vond. Na een tijdje, toen het geweld ergere vormen aannam, gebruikte hij dit tegen haar. Nadat hij haar geslagen had en had uitgescholden en vernederd, zei hij: *'En nu ga ik je geven wat je toch zo graag hebt.'* Hij duwde haar toen op het bed, scheurde haar kleren kapot en verkrachte haar.

e OMGEVINGSGERICHT GEWELD

In twee gevallen was er sprake van omgevingsgericht geweld. De partner had in beide gevallen meerdere keren geweld gebruikt tegen de hond.
In één geval sloeg de partner ook veel dingen stuk, deuren, tafels, kopjes, telefoontoestellen, GSM's, … Dit was het geval bij de vrouw die te maken had met het erge fysieke geweld, seksueel misbruik, financieel misbruik en mentale mishandelingen.

f STALKING

Dezelfde twee respondenten als hierboven melden ook stalking. Eén vrouw werd negen jaar bestookt met telefoontjes en sms'jes. Haar ex-man kwam nummerplaten opschrijven van auto's die voor haar deur stonden en hij zocht uit wie deze mensen waren. Hij achtervolgde haar naar cafés of dancings. Stond haar op te wachten aan de deur.
In het andere geval duurt het stalken al bijna een jaar. Zij kreeg ook te kampen met telefoontjes en sms'jes, verontschuldigingen in de krant, hij stond te wachten voor de deur of aan de supermarkt in de buurt. Hij stuurde dreigbrieven. Hij had haar e-mail adres gekraakt en haar sim-kaart nagemaakt, zodat hij mails kon versturen en sms'jes kon sturen vanuit haar naam.
In beide gevallen is het stalken nu nog bezig maar in een andere vorm.
De dader die zijn ex-vrouw nu al negen jaar stalkt, tracht zijn vrouw nu emotioneel te kraken door klachten neer te leggen omdat ze haar kinderen zou verwaarlozen.

Het ging dan om het feit dat ze de kinderen soms in speelkledij liet rondlopen, als de kinderen speelden, deed ze hen T-shirts die afgewassen waren en vuil mochten worden. Ze deed een bijkomende job in het zwart en hij had daar een belastingcontroleur op afgestuurd, gelukkig had ze iets voordien haar aanvraag om te werken ingediend.
In het andere geval, blijft haar ex-vriend mijn respondent belasten door schulden te maken die hij niet afbetaald en waar zij dan voor kan opdraaien.

g AUTOMUTULATIE

Buiten het mishandelen van de partner, de kinderen en de huisdieren, het stukslaan van voorwerpen en het mentaal en financieel misbruiken van de partner, meldde een respondent dat haar vriend ook zichzelf pijnigde. Hij sneed zich in de armen met een aardappelmesje. Hij trachtte zich ook enkele keren op te hangen in de garage.

h PROFIELEN

Omdat ik enkel contact heb gehad met slachtoffers kan ik enkel afgaan op het beeld dat zij van hun partner schetsen. Ik ben geen psychiater of psycholoog, maar ik ga toch trachten om de mishandelende partners in één van de drie categorieën te plaatsen die in het begin werden geschetst.

Ik ben bij geen enkel respondent het typische profiel van een borderline of cyclische partnermishandelaar, zoals Dutton deze beschrijft, tegengekomen. Eén respondent leek toch te maken te hebben met dit type partnermishandelaar. In de beginfase leek het dat hij na iedere vorm van fysiek geweld oprechte schuldgevoelens had, hij huilde en zweerde dat het nooit meer zou gebeuren. De ‘cycle’ was in het begin wel aanwezig, maar na ongeveer een jaar en half deden de mishandelingen zich frequenter voor en de momenten van spijt werden steeds schaarser.
We kunnen in dit geval eerder spreken over een psychopathische mishandelaar.
Hij wist in het begin gewoon heel goed hoe hij moest doen alsof het hem speet. Haar ex-vriend manipuleerde iedereen, zelfs een aantal psychologen. Hij kon enorm goed liegen, kwam heel geloofwaardig en uiterst sympathiek over. Van in het begin van de relatie verdraaide hij de waarheid over zijn vorige relaties.

Deze partnermishandelaar was enorm agressief, hij heeft alle vormen van geweld meerdere malen op mijn respondent toegepast. Ze vertelde mij dat hij ook heel narcistisch overkwam en dat dit gedrag afwisselde met onzeker zijn over zichzelf. Die onzekerheid bleef in de loop van de relatie dalen en zijn zelfwaarde steeg. Hij sloeg zijn eigen kinderen vaak en heeft de dochter van mijn respondent ook enkele malen geslagen. Hij sloeg soms een hele kamer aan diggelen en deed zichzelf pijn.
In de checklist van Hare vinden we ook terug dat psychopaten promiscue seksueel gedrag vertonen, korte relaties hebben en snel van job veranderen. Uit het verhaal van mijn respondenten kan ik opmaken dat hij er homoseksuele contacten op nahield en dat zijzelf vaak het slachtoffer was van zijn verkrachtingen. Hij had al twee gewelddadige relaties achter de rug en heeft mijn respondent uiteindelijk ook bedrogen. Dat zou dan zijn vierde slachtoffer geweest zijn, maar er is snel een einde gekomen aan deze relatie.
Het kenmerk dat psychopaten snel van job veranderen, omdat ze nieuwe stimuli opzoeken en geneigd zijn tot verveling, was niet aanwezig. Hij veranderde niet van job, misschien kan dit verklaard worden doordat zijn job hem veel spanning en afwisseling bood. Hij had een hoog aanzien en veel macht. Het slachtoffer vertelde mij dat een psychiater ook van mening was dat hij aan psychopathie leed.
Ik denk dat de algemeen agressieve type dus beter aansluit bij deze man. Hier was het dus echt zoals Jasinski en Williams het mooi verwoorden: hij ziet geweld als een toepasselijk antwoord op elke provocatie.[160]

Er is nog één verhaal dat het meeste aansloot bij het algemeen agressieve type. Het slachtoffer vertelde mij dat hij geen geborgenheid kende, geen inlevingsvermogen. Hij heeft, in tegenstelling tot de man die ik hierboven beschreef, nooit gezegd dat hij mijn respondent graag zag. Toen ze hem wou verlaten was hij wel verdrietig, maar zij verwoordde het als volgt:

> *"Hij was anders verdrietig, ik was zijn bezit, hé. Zijn ego was gekrenkt hé, omdat ik wegging"*

Hij vertoonde ook agressief gedrag tegenover zijn kinderen en tegen vreemden.
Op de vraag of ze een reden kon bedenken waarom haar man zo gewelddadig was, antwoordde ze dat er haar verteld was geweest dat hij een vorm van psychopathie zou hebben.
Deze twee mishandelaars zijn diegene die zich, na het beëindigen van de relatie, ook schuldig hebben gemaakt aan stalking.

[160] J.L. JASINSKI en L.M. WILLIAMS (ed.), *o.c.*, p. 12.

De partners van twee andere respondenten zou ik kunnen onderbrengen in het profiel van de overgeremde partnermishandelaar. Beide respondenten beweren veel frustratie te hebben ondervonden bij hun partner. Ik denk dat we in één geval kunnen spreken van het actieve type, doordat hij vooral domineerde. Het andere was eerder het passieve type, dit slachtoffer heeft enkel financieel en mentaal geweld ondervonden. Zij moest overzichten maken van de kosten die gemaakt werden en die aan hem voorleggen. Van isoleren was eigenlijk totaal geen sprake, zij ging namelijk heel veel op stap, zonder hem, hij bleef liever thuis. Ondanks het feit dat het isoleren niet aanwezig was, zou ik hem toch onder deze categorie plaatsen. Hij kon heel erg mokken en koppig zijn, hij babbelde nooit iets uit waardoor er soms dagen gezwegen werd.
De actieve overgeremde partnermishandelaar was heel koppig en eigenzinnig, deze woorden zijn ook terug te vinden in zijn ontslagbrief. Hij vernederde haar en benadrukte vaak haar waardeloosheid. Ze heeft veel verwijten moeten aanhoren. De communicatie tussen hen was heel slecht.

De andere verhalen kan ik niet onderbrengen onder een bepaald profiel. Ook de vorige verhalen hebben niet altijd alle kenmerken van de profielen zoals ze beschreven zijn. Ik denk dat er in de realiteit veel partnermishandelaars zijn die niet terug te vinden zijn in deze profielen. Elke mens is verschillend en het kan zijn dat een dader soms meerdere kenmerken van één profiel vertoont, waardoor we hem dan in deze categorie plaatsen. Ik heb nochtans geen enkele partner van mijn respondenten bij het profiel van een cyclische mishandelaar kunnen thuisbrengen.

03 VERSCHILLENDE RISICOFACTOREN

a RISICOFACTOREN SLACHTOFFERS

1 JEUGD

Twee slachtoffer melden geen problemen in hun jeugd. Ze hadden een onbezonnen jeugd en kregen veel kansen aangeboden door hun ouders.
Bij alle andere slachtoffers zijn er wel problemen opgetreden in hun kinderjaren.
Twee slachtoffers zijn verstoten geweest. Ze zijn allebei opgevoed door één biologische ouder en één stiefouder, omdat de ouders gescheiden zijn of één ouder overleden is. Ze werden echt achteruitgestoken tegenover de andere kinderen in het gezin. Zij mochten niets en de broers of de zussen mochten alles. Ze kregen van alles de schuld en voor banale redenen moesten ze heel de dag blijven stilzitten op een stoel, kregen ze geen eten of werden ze geslagen. Ze moesten soms uren lang met hun knieën op de rand van een trede gaan zitten. Als ze in bed geplast hadden, moesten ze met het vuile laken op hun hoofd in de hoek gaan staan, zelfs wanneer er bezoek was. Ze werden soms opgesloten in een donker hok. Uren twee telefoonboeken boven het hoofd houden, was nog een vreselijke straf die ter sprake kwam.
Deze twee moesten thuis hun zuurverdiende geld afgeven, '*om op de spaarrekening te zetten*'. Echter, toen ze het huis uitgingen, bleef er niets meer over.
Eén van de twee vertelde mij dat ze er nog nachtmerries van had:

> *"Ik heb daar nog nachtmerries van, ze wou soms mijn tong eraf knippen, echt me een schaar daarop…"*

Twee slachtoffers hebben in een internaat gezeten. Eén van beide meldde dat ze er hinder door had ondervonden. Ze had *'afscheidsangst'*. Ze was geen gewenst kind en ze heeft altijd het gevoel gehad dat ze te veel was. Het klikte niet goed tussen haar ouders onderling, maar ook de band tussen haar en haar ouders was heel slecht. Ze wijt dit aan het feit dat ze elkaar nooit zagen. Haar moeder had ook een drankprobleem.
In een ander gezin mochten enkel de jongens gaan studeren, de meisjes moesten thuis blijven, ze moesten naaien en koken om later een gezin te stichten. Zij en haar zussen waren voorbestemd om hardwerkende en liefdevolle vrouwen

te worden, haar vader was dominant en haar moeder *'bespeelde de tweede viool'*. Alle kinderen in dat gezin waren bang van hun vader, die hen sloeg.

De twee slachtoffers die hun jeugd als gelukkig en onbezonnen hebben ervaren, melden allebei wel dat ze streng zijn opgevoed. Ze hebben de mogelijkheid gehad om verder te studeren en om hobby's uit te oefenen. Bij één van beide vond ik het toch raar dat er niet gesproken werd over liefde, ze zegt enkel dat haar moeder zich heeft ingezet om hen (zij en haar zus) te laten studeren en dat haar moeder ambitieus was, ook naar de kinderen toe.

Bij sommige respondenten is de leertheorie van toepassing. Ze hebben thuis zelf geweld ondervonden of zijn getuige geweest van geweld tussen beide ouders.
Slachtofferschap in hun gezin van herkomst is een grote risicofactor om ook slachtoffer te worden in een partnerrelatie.

Sommige slachtoffers hebben geleerd om onderdanig te zijn en voor hun man te zorgen. Het gaat hier dus om het aanleren van genderrollen. De feministische theorie is hier dus meer van toepassing.

2 SOCIOCULTURELE FACTOREN

Het is opvallend dat de twee respondenten die in hun jeugd het meeste geweld hebben ondervonden niet zijn gaan studeren. Eén van hen heeft geen diploma en is heel snel gaan werken, hij veranderde vaak van job, is vaak verhuisd en woonde in sociale woningen. Hij heeft nooit veel geld gehad, mede doordat iedereen hem financieel misbruikte. Het andere slachtoffer is snel van huis gaan lopen en is ingetrokken bij een vriendin, ze is dan in een *'louche'* café gaan werken. Ze is daarna slachtoffer geworden van haar vriend die haar verplichtte haar te prostitueren.
Eén respondent studeerde verpleegkunde en een andere deed twee jaar regentaat om snit en naad te kunnen geven. Ze hadden beiden onmiddellijk werk in hun sector en zijn daarin ook blijven werken.
De overige twee hebben niet verder gestudeerd maar vonden beiden snel een job. Eén heeft haar job wel opgegeven voor haar man die liever had dat ze thuisbleef, ze waren dan zelfstandige.
Er zijn maar twee respondenten die uit een lagere sociale klasse komen en ze zijn er tot nu toe nog niet volledig uitgeraakt.

3 ANDERE RISICOFACTOREN

Eén risicofactor is bij een aantal respondenten terug te vinden, ze deden er namelijk alles aan, of juist niets, om *'de lieve vrede'* te bewaren. Ze maakten niet graag ruzie en durfden niet van hen afbijten. Ze waren heel vriendelijk, behulpzaam en geduldig.
Een paar slachtoffers zijn in behandeling geweest bij psychologen of soms zelfs opgenomen geweest in een psychiatrische afdeling. Ik weet niet of dit een oorzaak is of een gevolg van het geweld. Misschien waren ze al meer labiel door hun opvoeding, dus dan is eerder de opvoeding een risicofactor en is hun aangetast zelfbeeld en vertrouwen daar een gevolg van, waardoor ze sneller op hun kop laten zitten en sneller vatbaar zijn voor depressies.
Sommigen gingen heel snel uit huis en zochten liefde, ze namen de eerste die hen liefde bood, waardoor ze misschien verkeerde keuzes maakten.
Eén slachtoffer zei dat haar partner telkens een vrouw koos die juist op het moment dat hij toenadering zocht, zwakker was. Ofwel ging het om een vrouw die net alleen was gevallen met haar kind, ofwel zijzelf, die nog juist in een scheidingsprocedure verwikkeld zat en nood had aan liefde en aandacht.

Twee slachtoffer hadden een drankprobleem.

Mijn respondenten waren bijna allemaal vrouwen, misschien is vrouw-zijn toch een groter risico om slachtoffer te worden van partnergeweld.

4 HOE LANG ZIJN ZE GEBLEVEN EN WAAROM?

Eén respondent is in vier relaties slachtoffer geweest van mentaal geweld en financieel misbruik. Hoe komt het nu dat hij altijd de verkeerde vrouwen koos? Hij meldt zelf dat hij niet goed alleen kon zijn, zich eenzaam voelde en altijd snel liefde zocht. Maar zoekt niet iedereen naar liefde? Volgens mij voelen de meeste mensen zich eenzaam als ze een tijdje alleen zijn. Maar hij zocht niet lang, hij nam diegene die zich aanbood.
De meeste respondenten zeggen ook dat ze enorm verliefd waren op hun partner, of hen enorm graag gezien hebben.
Op een vraag naar het seksleven, kreeg ik van een respondent het volgende antwoord:

> *'Ja da waren momenten hé, tussenin, ongelooflijk goed. Ja hoe moet ik da zeggen... … Ik zei altijd: 'dé man maakt u bij wijze van spreke, verslaafd aan hem.' Hij was enorm goed in bed, kon u heel goe doen voelen, heel teder in bed, ja... super... ik kan daar niks op zeggen.'*

Deze momenten tussenin maken het voor haar dus veel moeilijker om bij hem weg te gaan. Hij is dan superlief waardoor ze de mindere momenten vergeet en gelooft dat hij haar echt graag ziet.

Sommige respondenten bleven jaren bij hun partner. Eén respondent woont nog steeds samen met haar echtgenoot die haar zes jaar financieel en psychisch mishandelde. Zij vertelt zelf dat ze niet graag weg wou omdat ze heel haar leven mee had gewerkt en ze haar huis niet graag wou verlaten. Ze zei dat ze wel goed alleen zou kunnen zijn, want 'alleen is niet eenzaam'. Het gaat nu stukken beter. Hij had namelijk schrik om haar te verliezen en voelde ook dat het zo niet verder kon. Nu heeft zij tijd nodig om de wonden te laten helen.

Eén vrouw heeft vijftien jaar alle vernederingen, pesterijen en slagen ondergaan. Ze zijn een aantal keren naar een relatietherapeute geweest om hun huwelijk trachten te redden, maar het haalde niet veel uit. Ze had ook enorm veel schrik om bij haar man weg te gaan. Ze was angstig voor mogelijk fysiek geweld, maar ze was ook bang dat ze geen geld meer ging hebben en dat hij met alles zou gaan lopen. Want hij had al een keer, toen ze aankondigde dat ze wou scheiden, veel geld van het gezinskapitaal overgemaakt naar andere rekeningen. Na lange tijd heeft ze de knoop doorgehakt en is ze in een vluchthuis terecht gekomen.

Een ander slachtoffer heeft een keer geprobeerd te vertrekken en ze werd toen in elkaar geslagen door haar partner. Ze is dan vertrokken met de politie erbij en een dag later belde de politie haar op om te vragen of ze niet nog een keer met haar man wou praten. Hij zou zichzelf anders iets aandoen. Ze is dan teruggegaan, een dag later overleed haar moeder. Hierdoor had ze geen moed meer om te vertrekken, het heeft nog een jaar geduurd voor ze effectief weg is gegaan. Ze was enorm bang en die angst bleek terecht, haar ex-man is haar namelijk blijven stalken. Dit is ondertussen al negen jaar aan de gang en het duurt nog steeds voort.

Dit was ook het geval bij een andere respondent. Het ging zo ver dat ze zich vaak verontschuldigde zonder dat ze iets verkeerd gedaan had, uit angst dat hij weer zou slaan. Zij is drie jaar bij haar partner gebleven. Uiteindelijk heeft hij haar op het einde bedrogen. Dat was de druppel die haar deed inzien dat het zo niet verder kon. Hij wou haar, ondanks het vreemdgaan, niet kwijt en is haar blijven stalken.

De meest voorkomende reden is dus angst en die angst is niet ongegrond.

Eén slachtoffer was van oordeel dat ze aan zichzelf iets moest veranderen, aan haar eigen gedachten en instellingen. Ze had al twee partners gehad die haar stalkten en ze denkt dat ook zij daar iets aan kan doen. Ze denkt dat het van in haar opvoeding komt, omdat ze geleerd heeft om onderdanig te zijn. Therapie moet haar helpen.
Ik denk dat ze een stuk gelijk heeft, bij de meeste slachtoffers is hun zelfvertrouwen zo geslonken dat daar beter eerst wat aan gewerkt wordt.

Drie slachtoffers vertelden me ook dat ze hun verhaal graag eens zouden neerschrijven, ze willen graag een boek uitbrengen. Het is voor hen een soort van therapie, maar het zou ook therapeutische kunnen werken voor de mensen die hun boek lezen. Het zou steun kunnen bieden, om te weten dat er nog mensen zijn die dezelfde gruwelijke dingen meemaken dan zij zelf meemaken.

b RISICOFACTOREN DADERS

Ook hier weer kan ik enkel een beeld geven door mij te baseren op wat de slachtoffers als redenen van het geweld aanhalen.

1 JALOEZIE

Als we naar de microgenese kijken, dan zien we dat de ruzie meestal ontstond uit jaloezie. We kunnen echt wel spreken van de jaloerse razernij. De daders zijn zo afhankelijk en zijn om de minste reden bang dat hun partner hen zou verlaten. Het zijn echt de meest absurde zaken die hun jaloezie opwekken. Sommige respondenten mochten niet de kleren aantrekken die ze wensten. Als ze een string aandeden, dacht hij dat het voor een minnaar was.
Als ze naar de winkel gingen, werden ze door hun partner opgebeld om te controleren of het wel waar was.

> *"Zelfs als ik op straat liep en een vrouw zegt ne goeiendag tegen mij, dan mag'k die nog ni kennen, maar die knikte, dan dacht ze al da ik me die had geslapen. Da wier echt te, alle dagen te."*

Soms is er zelfs een jaloezie ten opzichte van de kinderen, omdat de slachtoffers te veel tijd aan de kinderen spenderen. Eén respondent ging elke dag een half uur met haar dochter in bad, dan vertelden ze elkaar alle geheimpjes. Dat was echt 'hun' half uurtje. Haar vriend ging daar echter niet mee akkoord en sloeg

haar daarvoor meerdere keren in elkaar, maar ze heeft niet toegegeven, dit zou hij haar niet afpakken.

2 JEUGD

Eén respondent meldt dat haar partner in zijn jeugd gedomineerd werd door zijn moeder. Deze laatste zou ook beslag willen leggen op het gezinsleven van mijn respondent. *"Die kan twee stenen doen vechten"*, zei ze over haar schoonmoeder. Haar echtgenoot en zijn familie waren altijd ziek, vaak last van darmen en andere ingewanden, zij wijdt het aan al het mokken.

De man van een ander slachtoffer was verstoten geweest door zijn familie, hij studeerde niet graag en was ook niet zo slim en leergierig dan zijn broers. Toch moest hij studeren. Een relatietherapeute had geconcludeerd dat hij pijnlijke ervaringen had gehad in zijn jeugd met een geliefd persoon, daardoor had hij een muur rond zich gebouwd zodat niemand hem nog pijn kon doen. Hij zei soms letterlijk tegen zijn vrouw: *'je kunt mij niet raken.'* Die geliefde persoon zou zijn moeder zijn, die niet liefdevol was.

3 PSYCHOPATHIE

Het hebben van een mentale stoornis, psychopathie, is in twee gevallen de voornaamste risicofactor die leidt tot het partnergeweld.

4 ANDERE

Slechts één respondent was slachtoffer van een drugsnemende en drinkende dader. Mijn andere respondenten melden geen overdreven drank- of druggebruik door hun mishandelende partners.
Eén dader is van Albanese oorsprong en heeft familieleden die in de gevangenis gezeten hebben.
Andere risicofactoren liggen vooral in de persoonlijkheidskenmerken van de mannen: ze zijn koppig, eigenzinnig, mokken vaak, domineren, …

04 HOE ZIJN RISICOFACTOREN AAN ELKAAR GELINKT?

Ik ga elk verhaal op zich bekijken om te zien welke risicofactoren zich samen voordoen. Ik ga niet heel het verhaal vertellen, maar de risicofactoren die door mijn cliënten vermeld zijn, haal ik eruit.

a CASUS 1

De vader van dit slachtoffer is overleden voordat hij geboren was. Hij heeft eerst in een *'pensionaat'* gezeten. Zijn ma is opnieuw hertrouwd en heeft haar kinderen terug bij haar genomen. In totaal waren ze met negen kinderen in het gezin. Hij zegt dat hij altijd verstoten is geweest. Hij is vaak geslagen, mocht haast niets en kreeg verschrikkelijke straffen: een hele dag zonder eten, met de knieën op het randje van de stoep gaan zitten, in een kot opgesloten worden, … Hij heeft nooit liefde gehad van zijn moeder, daarom is hij die snel ergens anders gaan zoeken.
Hij werkte van zijn 14 jaar en gaf thuis alles af, hij kreeg dan amper 10 BEF zakgeld.
Deze man heeft niet gestudeerd en is snel gaan werken, de vele jobs die hij heeft uitgeoefend waren niet veelbelovend en brachten ook niet veel op. Hij heeft bijvoorbeeld met het stadsschip gevaren, met een vrachtwagen gereden, portier gestaan, …
Hij woont nu nog steeds in een sociale woning en verdient zeer weinig.
De vrouwen die hij had waren ziekelijk jaloers en misbruikten hem op financieel gebied. Zijn vierde vriendin nam drugs en dronk heel veel, zij heeft hem seksueel uitgedaagd en gepest.
Mijn respondent zelf was soms ook agressief en had zelf ook een drankprobleem. Hij is meerdere malen opgepakt wegens openbare dronkenschap en wegens slagen en verwondingen, als vrienden van hem ruzie hadden dan ging hij ze 'helpen'. Zijn vierde vrouw heeft hem zover gebracht dat hij een mes in haar buik plantte. Gelukkig heeft ze er niet te veel aan overgehouden.
Toch werd deze man als slachtoffer aanzien, ook de rechter was mild, hij kreeg een alternatieve straf. De rechter was ook van mening dat mijn respondent meer slachtoffer was dan dader.
Iedereen gebruikte hem, zijn ouders, zijn vrienden én zijn vrouwen, hij was veel te lief en gedienstig. Hij dacht dat hij door alles te doen wat van hem gevraagd werd, veel liefde zou terugkrijgen, want dat had hij nodig. Hij gaf hen geld als ze erom

vroegen, kluste in huizen van vrienden. Ze misbruikten zijn goedheid. Hij is al heel zijn leven slachtoffer, hij heeft nooit anders geweten.

Het gaat hier om volgende risicofactoren:

- Het slachtoffer was al slachtoffer in het gezin van herkomst
- Het slachtoffer kreeg onvoldoende liefde van zijn moeder
- Het slachtoffer werd in zijn jeugd al financieel misbruikt
- Het slachtoffer had drankprobleem
- Het slachtoffer leefde in een lagere sociale klasse
- Het slachtoffer was te lief en behulpzaam
- Zijn partners waren overdreven jaloers
- Zijn laatste partner gebruikte drugs en dronk te veel

b CASUS 2

Haar ouders zijn gescheiden, ze heeft haar echte moeder maar gekend tot ze 6 jaar was. Ze is in Duitsland geboren, haar vader zat daar in het leger. Haar vader nam haar mee naar België en hij hertrouwde hier. Hij was nooit thuis omdat hij nog steeds in het buitenland werkte. Mijn respondent had een slechte relatie met haar stiefmoeder. Ze heeft vaak slagen gekregen en werd achteruitgestoken ten opzichte van haar halfbroer. Ze kreeg in de week ruzie en slagen van haar stiefmoeder en in het weekend opnieuw van haar vader. Als straf moest ze, gedurende lange tijd, de armen boven het hoofd houden, met in haar handen enkele telefoonboeken. Soms werd er gedaan alsof haar tong werd afgesneden. Het geld dat ze door vakantiewerk verdiend had, moest ze afgeven *'om te sparen'*. Toen ze thuis vertrok, bleef er echter niets over van haar geld. Ze is thuis gaan lopen en is bij een vriendin gaan wonen.
Ze had personenzorg gestudeerd maar is in een café gaan werken, een *'louche'* café. Eerst werkte ze achter de bar, daarna moest ze van de eigenaar dansen, in een kort rokje en een kort bloesje. Ze verdiende er niet veel mee. Voor ze begon te dansen, werd ze enorm dronken omdat ze anders niet durfde. Ze is uiteindelijk verliefd geworden op een Albanees en ze moest zich voor hem prostitueren.

Volgende risicofactoren waren aanwezig:

- Het slachtoffer werd door haar moeder achtergelaten (verlating)
- Het slachtoffer was al slachtoffer van geweld in het gezin van herkomst
- Het slachtoffer dronk veel alcohol
- Het slachtoffer had liefde te kort
- Het slachtoffer behoorde tot de lagere sociale klasse

c CASUS 3

In dit geval kan ik niet echt risicofactoren vinden waarom zij een slachtoffer is geworden. Ze heeft een goede jeugd gehad en veel kansen gekregen. Ze is regentaat gaan studeren en heeft onmiddellijk een vaste job gevonden. Haar vader is gestorven toen ze nog jong was, ze zat in haar eerste jaar regentaat.
Ze is met haar eerste vriendje getrouwd, hoewel ze niet overdreven verliefd was:

> *"Da was ni de coup de foudre, ook ni zo da overdreven verliefd zijn, als ik da zo van tijd hoor of zie op Tv, dan denk ik: 'oeioei, ik mankeerde toch precies iets'"*

Haar man kon soms impulsief reageren of was snel kwaad, maar het duurde tot ze met pensioen was voor het mentale en financiële geweld erge vormen begon aan te nemen. Zij durfde er niet op ingaan *'voor de lieve vrede'*.
Ze vertelt me dat hij door zijn moeder gedomineerd is geweest en ook controle wou krijgen over haar leven. Ze zegt dat hij veel frustraties had, maar ze snapte niet waarom omdat hij altijd een goeie job heeft gehad en heel zijn loopbaan op dezelfde plaats heeft doorgebracht.

Ik kan hier geen noemenswaardige risicofactoren formuleren, maar als het echt moet, misschien de volgende:

- Het slachtoffer verloor op jonge leeftijd haar vader
- Het slachtoffer deed alles om lieve vrede te bewaren
- De partner had problemen in zijn jeugd, hij werd gedomineerd door zijn moeder
- De partner was snel gefrustreerd

d CASUS 4

Toen ik binnenkwam, werd ik heel hartelijk ontvangen. Ze was enorm blij dat ze haar hart kon luchten. Haar verhaal kwam in flarden en niet in chronologische volgorde, ze leek getekend door het leven. Zij had nog twee zussen en twee broers. De jongens mochten verder studeren, de meisjes niet. Alle kinderen hadden schrik van hun vader die hen sloeg. De oudste dochter mocht altijd meehelpen in het huishouden en voor mama zorgen als die ziek was, ze bleef daarvoor zelfs thuis van school. De jongste dochter was de lieveling van beide ouders, als ze met paard en kar weg gingen mocht zij altijd vooraan bij mama en papa zitten. De andere kinderen waren jaloers op de jongste zus, maar de jongste

zus was ook jaloers op hen, omdat ze achterin zoveel plezier maakten en liedjes zongen.
Mijn respondent viel tussen de twee andere dochters in. Ze heeft voor kinderverzorgster gestudeerd en is als vroedvrouw beginnen werken, later kwam ze op chirurgie terecht.
Ze bekeek haar partner als een tweede vaderfiguur. Zij was onderdanig opgevoed en was onzeker en onzelfstandig. Haar man was eigenzinnig en koppig. Hij was in zijn jeugd verstoten geweest, doordat hij minder slim was dan zijn broers. Hij had angst haar te verliezen, maar mishandelde haar op alle mogelijke manieren.

Ze hadden samen drie dochters. Wat heel opmerkelijk is, is het feit dat één dochter een borderline persoonlijkheidsstoornis had. Helaas kon het meisje het leven niet meer aan en heeft ze twee jaar geleden zelfmoord gepleegd.

Risicofactoren:

- Het slachtoffer is zelf slachtoffer geweest in gezin van herkomst
- De dader is zelf slachtoffer geweest in gezin van herkomst
- Door het slachtofferschap is hun zelfbeeld aangetast en is hun ontwikkeling niet op een normale wijze verlopen: hij heeft zich afgesloten voor alle pijn en verdriet en daardoor ook voor liefde, zij is onzeker en onzelfstandig

e CASUS 5

Deze vrouw was geen gewenst kind, ze heeft altijd het gevoel gehad dat ze te veel was. Vanaf ze twee jaar was moest ze al op kostschool, later is haar jongere zus ook op kostschool gekomen. School was geen leuke tijd en ze kreeg *'afscheidsangst'*. Ze wijdt dit aan het feit dat ze altijd van huis naar school moest en omgekeerd.
Tussen haar ouders onderling klikte het niet zo goed. Zij zelf botste enorm met haar vader, hij kon soms heel kwaad zijn. Haar moeder had een drankprobleem. Mijn respondent werd opgevoed om onderdanig te zijn. Ze is op haar 18 gaan werken en ze studeerde bij voor modeontwerpster op zaterdag. Toen ze haar ex-man leerde kennen zijn ze een eigen zaak begonnen en had hij liever dat zij niet meer ging werken en het huishouden deed. Ze heeft haar job dan opgegeven. Haar hobby, dansen, is ze altijd blijven uitoefenen.
Haar ex-man is vroeger geslagen geweest door zijn vader en zijn moeder was een onderdanig type. Hij heeft ook een hersenvliesontsteking gehad en hij zou een vorm van psychopathie hebben. Samen hebben ze drie kinderen en één

daarvan heeft ADHD, haar ex-man wist niet hoe hij daarmee moest omgaan. Het slachtoffer zei dat hij geen inlevingsvermogen had.

Risicofactoren die een rol spelen in het geweld binnen dit gezin:

- Het slachtoffer was een ongewenst kind en ze voelde dat ook
- Het slachtoffer werd opgevoed om onderdanig te zijn
- De dader is slachtoffer geweest in het gezin van herkomst
- De dader heeft een hersenvliesontsteking gehad
- De dader zou een vorm van psychopathie hebben

f CASUS 6

Buiten het feit dat het hier om een dader gaat die aan psychopathie lijdt, kan ik bij het slachtoffer geen risicofactoren terugvinden.
De vrouw heeft een onbezonnen jeugd gehad, ze had strenge ouders maar ze mocht alle hobby's uitoefenen die ze graag wou doen en ze heeft de kans gekregen om verder te studeren. Haar eerste relatie liep goed, maar liep op haar einde. Zij en haar ex-man groeiden uit elkaar. Het was op dat zwak moment dat er een nieuwe partner zich aanbood. Deze man was psychopaat en had al twee gewelddadige relaties achter de rug, wat hij uiteraard goed kon verbergen. Hij bouwde er geloofwaardige verhalen rond.
Ik kan dus geen risicofactor bedenken waarom deze vrouw in een situatie van partnergeweld is beland. Dit slachtoffer heeft alle vormen van geweld doorstaan. Het geweld heeft bij deze vrouw verschrikkelijke vormen aangenomen, ze werd mentaal en financieel mishandeld en hij heeft haar wekelijks fysiek heel erg toegetakeld. Psychopaat zijn, vereist blijkbaar geen andere risicofactoren. Maar hoe wordt iemand psychopaat? Of wordt je zo geboren? Uitleggen wat de redenen of risicofactoren zijn van psychopathie zou ons te ver leiden. Ik laat het dus hierbij.

Risicofactoren:

- De dader is een psychopaat en koos zijn slachtoffer op een moment van zwakte
- Het slachtoffer ging juist scheiden van haar echtgenoot en had twee kinderen

05 CONCLUSIE

Het is moeilijk om elke partnermishandelaar onder te brengen in één van de drie profielen. Er zijn zoveel verschillende dingen mogelijk dat het totaalbeeld nooit volledig overeen komt met één profiel. Ze overlappen elkaar. De typisch cyclische mishandelaar waarvoor de drie risicofactoren die aan elkaar gelinkt zijn uitgebreid beschreven worden door Dutton ben ik niet tegengekomen.
Nochtans de risicofactoren die hij beschrijft, onveilige gehechtheid aan de moeder, beschaamd gemaakt worden door de vader en het aanleren van geweld, komen vaak ook bij het slachtoffer voor. Het zijn dus niet enkel risicofactoren die tot een cyclische partnermishandelaar leiden. De onveilige gehechtheid aan de moeder is enorm vaak terug te vinden bij de slachtoffers. Wat er in de jeugdjaren gebeurd lijkt dus de beste voorspeller te zijn. In de meeste gevallen zijn er meerdere risicofactoren aanwezig. Er wordt een relatie gevormd tussen twee mensen, die allebei een risicofactor hebben, die vaak voortkomt uit hun jeugd. De gebeurtenissen in hun jeugd hebben hun persoonlijkheid zo aangetast dat ze bijna geen zelfvertrouwen hebben, onzeker zijn en heel afhankelijk.
Het valt op dat enkele slachtoffers niet durven ingaan op iets wat hun partner zegt of doet, ze willen *'de lieve vrede'* bewaren. Dit ligt in hun persoonlijkheid, die ook vaak gevormd wordt door wat ze in de kinderjaren allemaal hebben meegemaakt.

Toch heb ik ook twee slachtoffer die een mooie en onbezorgde jeugd hebben doorgemaakt. Waar ligt hier het risico dan, alleen bij de dader? In één geval wel, het gaat daar dan om een psychopaat. In het andere geval lijkt het ook alsof de problemen enkel bij de dader liggen, hij werd gedomineerd door zijn moeder en had last van enorme frustraties. Maar het slachtoffer lijkt koel te zijn en niet veel passie en emotie te tonen. Ze meldde trouwens dat ze niet zo héél verliefd is geweest op haar partner.

Er zijn ook veel mensen die in hun jeugd ook vreselijke dingen hebben meegemaakt en in latere relaties nooit meer vervallen in geweld of agressie. Komt dit doordat deze mensen een sterker karakter hebben zodat ze hun verleden van zich kunnen afschuiven? Komt het omdat ze gewoon geluk hebben dat ze op de juiste partner zijn gevallen? Of hebben ze gewoon de keuze gemaakt om geen dader of slachtoffer meer te zijn van geweld?

Ik zou dus kunnen concluderen dat problemen in het gezin van herkomst de beste voorspellende risicofactor is bij mijn respondenten. Uiteraard moet deze bekeken worden in combinatie met invloeden uit de maatschappij, kenmerken binnen de relatie, biologische en psychologische factoren.

Algemene Conclusie

Doordat partnergeweld een misdrijf is dat zich afspeelt binnen het gezin, is het heel moeilijk om onderzoek te doen naar risicofactoren die aanleiding geven tot deze vorm van geweld. Het taboe dat rond dit fenomeen ligt, zorgt ervoor dat weinig slachtoffers of daders toegeven dat er geweld voorkomt in hun relatie. Zowel bij de daders als bij de slachtoffers heerst er een soort van schaamte. Soms is de grens van dader zijn of slachtoffer zijn niet goed afgebakend en hebben beide partners een inbreng in het gebeuren. Het dark number bij intrafamiliaal geweld ligt enorm hoog. In veel gezinnen blijft het potje gesloten en blijft het geweld dan ook voortduren. Onderzoekers kunnen nooit een volledig beeld krijgen van intrafamiliaal geweld.

Ook ik heb moeilijkheden ondervonden. Om slachtoffers en daders van partnergeweld te bereiken, heb ik beroep moeten doen op organisaties, trainingen en projecten die zich bezig houden met deze problematiek. Aangezien deze settings onderworpen zijn aan het beroepsgeheim, was de medewerking navenant. Ik heb daardoor helaas geen daders gevonden die konden meewerken aan mijn onderzoek. Via een literatuurstudie en zes interviews met slachtoffers van partnergeweld heb ik toch een bescheiden antwoord op mijn onderzoeksvragen kunnen formuleren.

Ik heb getracht een antwoord te geven op de volgende vragen:

- Welke risicofactoren verhogen de kans op partnergeweld?
- Hoe zijn deze factoren aan elkaar gelinkt?

In de literatuur heb ik veel theorieën gevonden die partnergeweld trachten te verklaren. Al deze theorie hebben een invloed, maar kunnen geen waterdichte verklaring geven waarom het geweld zich voordoet. De theorieën werden allemaal bekritiseerd. De afzonderlijke risicofactoren verhogen allemaal de kans om in een mishandelende relatie terecht te komen. Maar ook zij schieten te kort om partnergeweld volledig te verklaren. We vinden dus ook een tendens om de risicofactoren in relatie tot elkaar te gaan bekijken. Er worden modellen beschreven die beroep doen op verschillende factoren, ze beïnvloeden elkaar en ze beïnvloeden het risico op partnergeweld.
In het empirisch onderzoek heb ik ontdekt dat de partners van mijn respondenten niet zo'n afgebakend profiel hebben zoals ze in de literatuur beschreven worden. Het is onmogelijk om de mishandelaar in een bepaald hokje te duwen.

Er is ook bij mijn respondenten sprake van een veelheid van factoren. In slechts één geval heb ik maar één risicofactor waargenomen, in die verschrikkelijk gewelddadige relatie had het slachtoffer te maken met een psychopaat.
Bij de andere respondenten konden we meestal spreken over problemen in het gezin van herkomst. Het kan dan gaan van slachtoffer zijn van kindermishandeling over verstoten worden of het gevoel hebben niet gewenst te zijn tot het verliezen van een ouder op jonge leeftijd. Soms deden deze problemen zich voor bij één van de partners soms bij beide partners. Alle andere factoren die zich voordeden kunnen teruggebracht worden tot problemen in hun kinderjaren. De ontwikkeling en de persoonlijkheid van het kind worden zo aangetast dat ze als volwassene zwakker zijn en meer vatbaar zijn voor partnergeweld.

Welke risicofactoren nu met elkaar in verband staan, weet ik niet. Ik kan enkel zeggen dat factoren uit de maatschappij, relationele factoren, biologische factoren, psychologische factoren, sociale factoren en karaktertrekken allemaal te samen een invloed uitoefenen op de kans op partnergeweld.
Zelfs zonder alle beperkingen zou ik nog geen 'waarheid' kunnen formuleren over dit fenomeen. Het gaat hier om mensen en relaties tussen mensen, dit is zo onvoorspelbaar dat geen enkele hypothese voor iedereen zou opgaan. Maar is dat net niet wat menswetenschappen zo interessant maakt?

Dit onderzoek is maar exploratief en kan misschien een aanzet zijn voor bijkomend onderzoek. Om echt de linken te kunnen bestuderen zouden zowel daders als slachtoffers uit dezelfde gewelddadige partnerrelatie moeten bevraagd worden, zodat beide kanten van het verhaal kunnen gehoord worden. Om met deze mensen in contact te kunnen komen op een manier die ethisch verantwoord is, zou je al in een hulpverleningssector moeten werken. Maar ook dan bereik je enkel de gezinnen of individuen die in behandeling zijn en iets aan het probleem willen doen. Partnergeweld, intrafamiliaal geweld in het algemeen, speelt zich af achter gesloten deuren, het kan soms van generatie op generatie worden doorgegeven zonder dat ooit iemand er iets van merkt en zonder dat daar iets aan gedaan wordt. Het probleem is zo onzichtbaar en dit zal in elk onderzoek een struikelblok vormen.

Met onderzoek doen lost het probleem zich dus niet op. Er moet vanuit de overheid meer gesensibiliseerd worden, er moeten praatgroepen of dergelijke opgericht worden om slachtoffers en daders op te vangen. Zodat ze in contact komen met mensen die hen begrijpen en die niet oordelen, mensen die hetzelfde meegemaakt hebben.

BIBLIOGRAFIE

WETGEVING

- Art. 410 Sw.
- Wet 24 november 1997 strekkende om het geweld tussen partners tegen te gaan, *B.S.* 6 februari 1998, 3353.
- Omzendbrief nr. 46/2004 van 4 mei 2004, Parket van de procureur des konings te Antwerpen.

LITERATUUR

- ARRIAGA, X.B. en OSKAMP, S. (ed.), "The Nature, Correlates, and Consequences of Violence in Intimate Relationships", in ARRIAGA, X.B. en OSKAMP., S., *Violence in Intimate Relationships*, Londen, Sage publications inc., 1999, 3-44.
- BEKE, B.M.W.A. en BOTTENBERG, M., *De vele gezichten van huiselijk geweld, aard, omvang en achtergronden*, Amsterdam, B.V. Uitgeverij SWP, 2003, 79p.
- BERGEMAN, C.S. en SEROCSYNSKI, A.D., "Genetic and Environmental Influences on Aggression and Impulsivity", in COCCARO, E.F en MAES, M. (ed.), *Neurobiology and clinical views on aggression and impulsivity*, Chichester, John Wiley & Sons Ltd, 1998, p.218.
- BERKOWITZ, L., *Aggression: A Social Psychological Analysis*, Londen, McGraw-Hill Company, 1962, 361p.
- BROWN, M.P. en HENDRICKS, J.E., "Wife Abuse", in JACKSON, N.A. en OATES, G.C., *Violence in intimate relationships, examining sociological and psychological Issues*, Boston, Butterworth-Heinemann, 1998, 119-132.
- BURKE, T.W., "Male-to-Male Gay Domestic Violence: The Dark Closet", in JACKSON, N.A. en OATES, G.C., *Violence in intimate relationships, examining sociological and psychological Issues*, Boston, Butterworth-Heinemann, 1998, 161-180.
- CAHN, D.D., *Conflict in Personal relationships*, Hillsdale, New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates Inc. Publishers, 1994, 235p.
- D'ANJOU, L.J.M., "Agressie", *Justitiële verkenningen* 1976/20, p. 367-374.
- DE BOER, A.P., *Partnerdoding, een empirisch forensisch-psychiatrisch onderzoek*, Arnhem, Gouda Quint bv., 1990, 183p.

- DOLLARD, J., MILLER, N.E. en DOOB L.W. e.a., *Frustration and aggression*, New Haven, Connecticut, Yale University Press, 1957, 209p.
- DUTTON, D.G., *The abusive Personality, violence and control in intimate relationships*, Londen, The Guilford Press, 1998, 214p.
- DUTTON, D.G., GOLANT, S.K. en PIJNAKER, H., *De partnermishandelaar, een psychologisch profiel*, Houten, Bohn Stafleu Van Loghum, 2000, 195p.
- GAYFORD, J.J., "Battered wives", in MARTIN, J.P., *Violence and the family*, New York, Department of Sociology and Social Administration, University of Southampton, 1979, 19-39.
- GELLES, R.Y., *The violent home*, Londen, Sage publications, 1974, 230p.
- GOLDSTEIN, J.H., *Aggression and crimes of violence,* New York, Oxford University Press Inc., 1975, 192p.
- GREENE, A.F., "Biological Perspectives on Violence Against Women", in HARWAY, M. en O'NEIL, J.M. (red.), *What causes men's violence against women?*, California, Sage Publications, Inc., 1999, 51-60.
- HARE, R.D., *Psychopathy: theory and research*, New York, Wiley, 1970, 138p.
- HOLTZWORTH-MUNROE, A. , CEEHAN, J.C., HERRON, K. en STUART, G.L., "A Typology of Male Batterers, an initial examination", in ARRIAGA, X.B. en OSKAMP., S., *Violence in Intimate Relationships*, Londen, Sage publications inc., 1999, 45-72.
- JACKSON, N.A., "Lesbian Battering: The Other closet", in JACKSON, N.A. en OATES, G.C., *Violence in intimate relationships, examining sociological and psychological Issues*, Boston, Butterworth-Heinemann, 1998, 181-193.
- JASINSKI, J.L. en WILLIAMS, L.M. (ed.), *Partnerviolence: a comprehensive Review of 20 years of Research*, Londen, Sage publications inc., 1998, 314p.
- LEONARD, K.E., "Alcohol Use and Husband Marital Aggression Among Newlywed Couples", in ARRIAGA, X.B. en OSKAMP., S., *Violence in Intimate Relationships*, Londen, Sage publications inc., 1999, 113-133.
- LOVE, S., *Issues in women's health, intimate partner violence, societal, medical, legal and individual responses*, Londen, Kluwer academic / Plenum Publishers, 2001, 199p.
- MASTENBROEK, S., *De Illusie van veiligheid, voortekenen en ontwikkeling van geweld tegen vrouwen in relaties*, Utrecht, Uitgeverij Jan van Arkel, 1995, 160p.

- MEURS, P. en CLUCKERS, G., “Het vuur van de liefde, drift, seksualiteit en gevoelsambivalentie”, in THIJS, M. en KINET, M., *Liefdeservaringen*, Leuven, Acco, 2002, 79-114.

- MEURS, P, CLUCKERS, G. en CORVELEYN, J., “Freuds ambivalentieconcept (1916-1940)”, *Tijdschrift voor psychoanalyse,* 2001, vol.7, nr. 2 en 4.

- O’NEIL, J.M. en HARWAY, M., “Preliminary Multivariate Model Explaining the Causes of Men’s Violence Against Women”, in HARWAY, M. en O’NEIL, J.M., *What causes men’s violence against women?*, California, Sage Publications, Inc., 1999, 12-17.

- O’NEIL, J.M. en HARWAY, M., “Revised Multivariate Model Explaining Men’s Risk Factors for Violence Against Women: Theoretical Propositions, New Hypotheses, and Proactive Recommendations”, in HARWAY,M. en O’NEIL, J.M., *What causes men’s violence against women?*, California, Sage Publications, Inc., 1999, 207-237.

- OPDEBEECK, S., *Afhankelijkheid en het beëindigen van partnergeweld*, Garant, Leuven, 1993, 299p.

- PAGELOW, M.D., *Women-Battering, victims and their experiences*, California, Sage Publications, Inc., 1981, 288p.

- PAGELOW, M.D. en PAGELOW, L.W., *Family Violence*, New York, Praeger Publishers, 1984, 592p.

- RAINE, A., *The psychopathology of crime: criminal behavior as a criminal disorder*, San Diego, Academic Press, 1993, 377p.

- SERGEANT, J.A. en DE VENTE, W., “Neuropsychologische factoren bij gewelddadig gedrag”, in LOEBER, R., SLOT, N.W. en SERGEANT, J.A., *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie: omvang, oorzaken en interventies*, Houten, Bohn Stafleu Van Loghum, 2001, 450p.

- VAN DAALEN, R. en BIJLEVELD, C., “Discussie. Huiselijk geweld”, *Tijdschrift voor criminologie* 1998, vol.40, 59-69.

- VAN RAPPARD, M., *Tot hier en niet verder, verzet van mishandelde vrouwen*, Baarn, Ambo, 1988, 195p.

- VERBEECK, P., *Inleiding tot de psychologische antropologie*, Leuven, Acco, 2001, 260p.

- VERMASSEN, J., *Moordenaars en hun motieven, monsters of mensen?*, Antwerpen, Meulenhoff / Manteau, 2004, 620p.

- VOLAVKA, J. en CITROME, L., “Aggression, alcohol, and other substances of abuse”, in MAES, M. en COCCARO, E.F. (ed.), *Neurobiology and clinical views on aggression and impulsivity*, Chichester, John Wiley & Sons Ltd, 1998, 218p.

- WOLFGANG, M.E., “Gewelddadig gedrag”, *Justitiële verkenningen* 1976/20, p.375-380.

GRIJZE LITERATUUR

- Definitie Vzw ZIJN.
- Het Laatste nieuws, 23 april 2005.
- Nationaal Fonds Geestelijke Volksgezondheid (NFGV), *Brochure Borderline, als het evenwicht zoek is*.
- Parket van de procureur des konings te Antwerpen, *Draaiboek intrafamiliaal geweld*, 4 mei 2004, 59p.
- RESTIAU, L., *cursus Forensische Psychiatrie*, 2005, mondelinge mededeling.
- VAN PARIJS, L., *Geweld en zijn slachtoffers*, onuitgegeven.
- www.hirpandora.be, 8 februari 2005.
- , 8 februari 2005.